

KieliVertailu

-työväline

OPAS

**Kieltenvälinen vertailu varhaiskasvatuksen
kielitietoisien pedagogiikan kehittämässä**

KieliVertailu-työväline

Kieltenvälinen vertailu varhaiskasvatuksen
kielitietoisien pedagogiikan kehittämiseksi

OPAS

**TURUN
YLIOPISTO**

KieliVertailu-työväline on kehitetty vuosien 2019–2022 aikana osana seuraavia Turun yliopiston opettajankoulutuslaitoksen järjestämiä, Opetushallituksen rahoittamia hankkeita: MOPEVA - Moninainen opetus ja varhaiskasvatus, VakMo – Monikielisten lasten kielitaidon sekä kieli- ja kulttuuri-identiteettien tukeminen varhaiskasvatuksessa ja KiVe - Kielten vertailu kielitietoisien pedagogiikan tukena varhaiskasvatuksessa. Työryhmään kuului varhaiskasvatuksen ammattilaisia eri puolilta Suomea.

Kuvitus ja kannet Aino Huhtaniemi
Ulkoasu ja taitto Pia Sonck-Koota

Kustantaja: Turun yliopisto 2022

Lukijalle

KieliVertailu-työväline on kehitetty varhaiskasvatuksen henkilöstön tueksi monikielisissä lapsiryhmissä toimimiseen. Se auttaa tukemaan monikielisen lapsen suomen kielen ääntämisen harjoittelua, lisää henkilöstön kielitietoista osaamista ja ymmärrystä eri kielistä sekä auttaa tekemään näkyväksi monikielisen lapsiryhmän kielet. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet edellyttää lasten kieli- ja kulttuuri-identiteettien tukemista (VASU 2022, 32–33) ja siten kielitietoisien pedagogiikan toteuttamista.

Työväline koostuu kahdesta kirjasta: 1) eri kieliä vertailevasta oppaasta ja 2) harjoituspaketista, joka sisältää valmiita harjoitteita suomen kielen äänneiden harjoitteluun.

KieliVertailu-työvälineen käytön tavoitteena ei ole äidinkielisen suomen kielen ääntämisen oppiminen eikä äänneitä ole tarkoitus oppia heti. Työvälineen tarkoituksena on opastaa varhaiskasvatuksen henkilöstöä tekemään kielten välisiä vertailuja ja sitä kautta saamaan tietoa lasten ensikielistä ja mahdollisista suomen kielen harjoitusta vaativista äänneistä. KieliVertailu-työvälinettä voidaan käyttää yhdessä Kielitietoisien pedagogiikan kehittäminen varhaiskasvatuksessa (KieliPeda) -työvälineen kanssa.

KieliVertailu-työvälineen oppaassa luodaan ensin lyhyt yleiskatsaus äänneiden maailmaan, minkä jälkeen kuvataan lyhyesti suomen kielen ominaispiirteitä. Oppaassa esitellään aakkojärjestyksessä kymmenen Suomessa yleisesti puhuttua kieltä ja vertaillaan niitä suomen kieleen äänneellisen oppimisen näkökulmasta. Esiteltävät kielet ovat albania, arabia, kurdi (sorani), somali, mandariinikiina, thai, turkki, venäjä, vietnam, viro ja ukraina. Kunkin kielivertailun lopussa on tarkasteltavan kielen ja suomen kielen äännekartat. Kielivertailut pohjautuvat suurelta osin Tunne kieli – Matka maailman kieliin ja kielitietoisuuteen -teokseen (Honko & Mustonen, 2018) sekä Tunne kieli -verkkomateriaaliin (Honko, Mustonen & Suur-Askola, 2021)¹.

Äänneiden merkitsemiseen käytetään kansainvälisiä foneettisia symboleita (International Phonetic Alphabet eli IPA), jotka selitetään auki kielten kuvausten yhteydessä. Foneettisiin IPA-symboleihin voi tutustua tarkemmin myös sähköisessä muodossa². Äänneelliset symbolit mahdollistavat kirjaimia tarkemman ääntämisen kuvauksen, sillä useimmissa kielissä kirjoitusasu ei, toisin kuin suomessa, vastaa kielen äänneellistä muotoa.

Työvälineen harjoituspaketti tarjoaa valmiita harjoituksia materiaaleineen suomen kielen äänneiden ja äänneellisten piirteiden harjoitteluun monikielisessä ympäristössä varhaiskasvatuksessa. Suomen kielen äänneiden harjoittelun tavoitteena on ymmärretyksi tuleminen ja ymmärtäminen, toisin sanoen riittävä kielitaito. Äänneiden harjoittelu ja kielitietoisuuden lisääminen eivät koskaan mene hukkaan.

KieliVertailu-työvälineen materiaalit ovat Turun yliopiston Opettajankoulutuslaitoksen Kieli- ja kulttuuritietoisuuden opetuksen *Kielellisesti ja kulttuurisesti moninaisen varhaiskasva-*

1 Saatavilla osoitteessa <https://tunnekieli.jyu.fi>.

2 IPA-symboleihin voi tutustua tarkemmin esimerkiksi osoitteissa www.internationalphoneticassociation.org ja www.ipachart.com.

tuksen syventävä koulutus ja Fonetikan perusteet monikielisten lasten kanssa työskenteleville täydennyskoulutuksiin vuosina 2020–2021 osallistuneiden opiskelijoiden työn tuloksia. Työvälineen laatimiseen on osallistunut useita varhaiskasvatuksen ammattilaisia sekä eri alojen asiantuntijoita. Haluamme kiittää erityisesti työvälineen foneettisia asiantuntijoita professori Maija S. Peltolaa ja yliopisto-opettaja Kimmo U. Peltolaa Turun yliopistosta sekä kaikkia työvälineen laatimiseen osallistuneita kielten erityisasiantuntijoita. Toivotamme avartavia ja innostavia hetkiä kielten vertailuun ja suomen kielen äänteiden harjoitteluun KieliVertailu-työvälineen parissa!

Turussa 28.1.2022

Työvälineen kehittämistyöryhmän ja toimituskunnan puolesta

Katja Haapanen ja Maria Tyrer

Sisällys

LUKIJALLE	3
1 ÄÄNTEIDEN MAAILMA JA PUHEEN OPPIMINEN	7
1.1 Äänestä ja puheäänteistä	8
1.2 Uuden kielen äänneiden oppimisesta.....	13
2 KIELTEN VERTAILU	18
2.1 Suomen kielen ominaispiirteitä.....	18
2.2 Albania.....	21
2.3 Arabia.....	25
2.4 Kurdi (sorani)	29
2.5 Mandariinikiina.....	33
2.6 Somali	38
2.7 Thai.....	43
2.8 Turkki	48
2.9 Venäjä	52
2.10 Vietnam.....	57
2.11 Viro	61
2.12 Ukraina.....	66
3 LÄHTEET	71
TEKIJÄT.....	72
LIITTEET	73
LIITTEET	74

Suomen kielen äänteet, jotka vaativat eri kielten puhujilta todennäköisesti eniten harjoitusta

Kieli	sivu	Y /y/	Ä /æ/	Ö /ø/	O /o/	E /e/	U-Y /u-y/	A-Ä /ɑ-æ/	O-Ö /o-ø/	I-Y /i-y/	E-Ö /e-ø/	U-O /u-o/	kestoerojen tunnistus	pitkät konsonantit	pitkät vokaalit	diftongit	muut huomioitavat äänteet
Albania	21		•	•										•	•		/r/
Arabia	25	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•			•		/p/, /v/ eli v, /ŋ/ eli äng
Kurdi (sorani)	29	•		•				•					•	•	•	•	
Mandariinikiina	33			•	•	•		•						•			/h/, /r/, /b/, /d/, /g/
Somali	38	•		•		•	•	•	•			•	•	•		•	/p/, /v/ eli v, /ŋ/ eli äng
Thai	43	•	•	•				•						•			/v/ eli v, /r/, /l/, /s/
Turkki	48		•					•					•		•		/r/
Venäjä	52	•	•	•									•		•	•	/h/, /ŋ/ eli äng
Vietnam	57	•		•				•									/r/, /g/
Viro	61	•	•	•												•	/ŋ/ eli äng
Ukraina	66	•		•				•					•				/ŋ/ eli äng

Löydät harjoituspaketin harjoitukset ja niissä harjoiteltavat suomen kielen äänteet taulukkomuodossa KieliVertailu-työkalun harjoituspaketin sivulta 4. Voit lukea lisää äänteiden oppimisesta ja kielen äänne-erojen vaikutuksesta puheen oppimiseen sivuilta 7–17.

1 ÄÄNTEIDEN MAAILMA JA PUHEEN OPPIMINEN

Äänteet ovat puheen pienimpiä merkityksellisiä yksiköitä, eräänlaisia puheen rakennuspalikoita. Äänteitä yhdistelemällä voimme muodostaa sanoja, lauseita ja kokonaisia tarinoita. Onnistunut kommunikaatio millä tahansa kielellä edellyttää sen äänteiden riittävää hallintaa, jotta voi ymmärtää muita ja tulla itse ymmärretyksi. Monikielisyys ja uuden kielen oppiminen ovat arkipäiväisiä asioita, joihin liittyy paljon tunteita, näkemyksiä ja kokemuksia. Jokaisella ihmisellä on halu tulla ymmärretyksi ja hyväksytyksi. Yhtenä avaimena tähän on kielitaito. Uuden kielen puheen oppiminen ei ole yhtenäinen prosessi. Siihen vaikuttavat monet tekijät, kuten motivaatio, asenteet, tarpeet, tulevaisuuden visiot ja se, mitä kielen avulla halutaan saavuttaa. Jokaiselle uuden kielen oppimistilanteelle on kuitenkin yhteistä se, että ensikielen ja kohdekielen välinen suhde vaikuttaa oleellisesti siihen, miten oppiminen etenee, mikä koetaan helpoksi ja mikä vaatii enemmän harjoitusta. KieliVertailu-työvälineen harjoituspakettiin on kerätty lapsia motivoivia ja innostavia harjoituksia, joiden kautta lapset pääsevät harjoittelemaan suomen kielen äänteitä ja sanoja mahdollisimman helposti leikin kautta

Jokaisella ihmisellä on halu tulla ymmärretyksi ja hyväksytyksi

KieliVertailu-työväline tukee monikielisessä ympäristössä toimivaa varhaiskasvatuksen henkilöstöä, asiantuntijoita, varhaiskasvatusjohtajia ja -suunnittelijoita löytämään keinoja arvioida suomen kielen piirteitä, jotka vaativat eri kielitaustoista tulevilta lapsilta erityistä harjoitusta. Painopiste on äänteellisissä eli foneettisissa piirteissä ja puheen oppimisessa. Ennen tekstitaitojen kehittymistä pienet lapset käyttävät ja oppivat kieltä vain suullisesti eli puheen kautta. Oppiakseen puhumaan uutta kieltä oppijaa auttaa, kun hän hahmottaa, mitä äänteitä opittavassa kielessä on ja miten niitä käytetään. Oppaassa kerrotaan, miten kielten äännekarttoja tulkitaan ja miten niiden avulla saadaan arvokasta tietoa lapsen ensikielestä eli äidinkielestä ja sen äänneistä. Monikielisillä lapsilla voi olla useita äidinkieliä. Kielten äännekarttoja vertailemalla voidaan selvittää, mitkä suomen äänteet ovat lapselle tuttuja tai uusia hänen ensikieleensä tai -kieliinsä verrattuna. Näin varhaiskasvatuksen henkilöstön on helpompi ennakoida harjoitusta vaativat suomen äänteelliset piirteet kunkin puhujan näkökulmasta ja tukea lapsen suomen oppimista.

Oppaassa kuvaillaan niitä tapoja, joilla kielten väliset erot peilautuvat uuden kielen oppimiseen. Tavoitteena on tarjota avaimia kielipareista riippumattomien analyysien laatimiseen. Kieliä vertailevat kuvaukset toimivat suuntaa antavina kuvauksina kielten välisistä suhteista. Oppaan pohjalta lukijalle syntyy mielikuva siitä, kuinka äännejärjestelmien väliset erot vaikuttavat kielen oppimiseen, kuinka kielten välisiä eroja voi kartoittaa ja mihin suullisen kielitaidon oppimisprosessissa kannattaisi näiden erojen näkökulmasta keskittyä.

1.1 Äänestä ja puheäänteistä

Puhumiseen tarvitaan kaksi toisistaan erotettavaa mekanismia: äänilähde ja suodatin. Äänilähteenä on tavallisesti keuhkoista ulospäin virtaava ilma, joka voi olla joko soinnillista tai soinnitonta. Soinnilliset äänteet tuotetaan siten, että kurkunpäässä sijaitsevat äänihuulet (ks. kuva viereisellä sivulla) jaksottavat edestakaisella liikkeellään ilmavirtaa. Tämän ilmavirran jaksotuksen kuulija tulkitsee erilaisina äänenkorkeuksina: mitä taajempaa värähtely on, sitä korkeammalta ääni kuulostaa. Soinnittomissa äänneissä äänihuulet ovat passiivisina, eikä ilmavirtaa siten jaksoteta. Soinnillisten ja soinnittomien äänneiden välisen eron voi tunnistaa helposti kahdella eri tavalla: soinnillisissa äänneissä kurkunpäässä voi sormilla tuntea pienen värinän, ja lisäksi soinnillisilla äänneillä voi laulaa melodioita. Soinnittomissa äänneissä kurkunpää ei värise eikä niillä voi laulaa.

Soinnin tunnistamista voi kokeilla helposti laittamalla sormen kaulalle ja sanomalla *uuuuuu* (sormissa tuntuu pieni värinä = soinnillinen äänne) ja sitten *sssss* (sormissa ei tunnu värinää = soinniton äänne). Viereisellä sivulla olevassa kuvassa näkyvät äänen tuottamiseen tarvittavat kehonosat. Keuhkoista tulevan ilmavirran ja äänihuulten lisäksi puheen tuotossa tarvitaan kieltä ja huulia, joiden avulla äänteet artikuloidaan. Laittamalla kielen korkeimman kohdan eri kohtiin suuonteloa (esimerkiksi nielu, kitalaki tai hampaat) ja pyöristämällä tai laventamalla huulia voi tuottaa lukemattomia eri äänneitä.

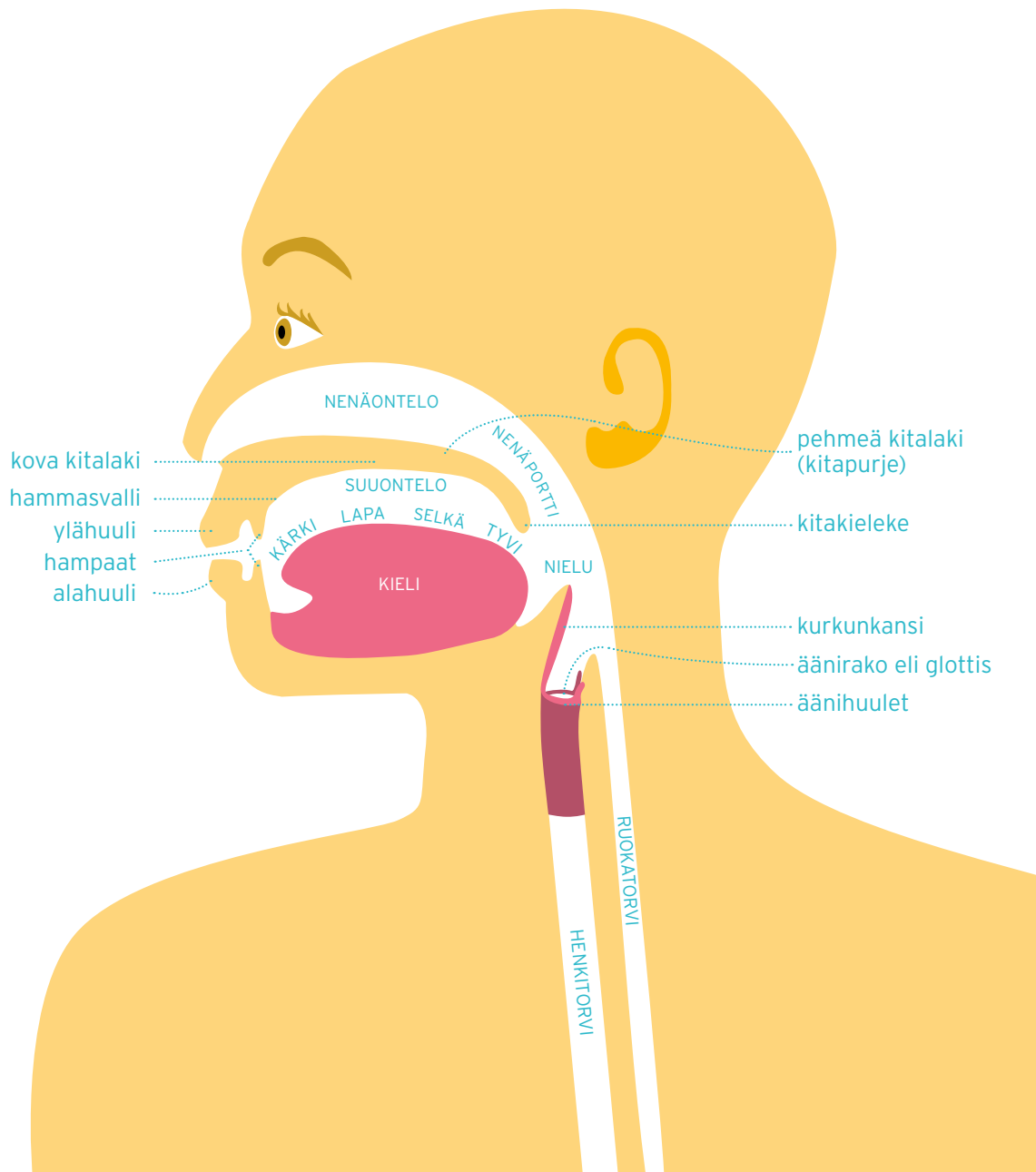
Laita sormi kaulalle ja sano "uuu" ja "sss"

Äänneiden maailma voidaan jakaa kahtia vokaaleihin ja konsonantteihin. Seuraavissa kappaleissa kuvataan tarkemmin vokaalien ja konsonanttien ominaisuuksia ja luokittelua. Ymmärtämällä äänneiden piirteitä voi ymmärtää paremmin puhetta ja kielen oppimista, sillä kaikissa kielissä puheen perusta koostuu peräkkäisistä vokaaleista ja konsonanteista. Vokaalien ja konsonanttien ominaisuuksien hahmottaminen auttaa ymmärtämään myös suomen äänneitä monikielisten lasten näkökulmasta.

Vokaalit ovat soinnillisia äänneitä, joissa ilma pääsee virtaamaan ulos ainakin suun kautta, suun keskilinjaa pitkin ja täysin esteettä. Suomen vokaalit ovat meille tuttuja listana a, e, i, o, u, y, ä, ö, mutta vokaaleja on hyvä kuvata myös äänneellisesti (ts. foneettisesti) ja systemaattisesti kielten välisten äänne-erojen paljastamiseksi. Vokaalien tuottoa kuvatessa huomio kiinnittyy siihen, missä kohtaa suuta kielen korkein kohta sijaitsee (ylhäällä/alhaalla, edessä/takana) ja missä asennossa huulet ovat (pyöreät/laveat). Kielen korkeimman kohdan sijaintia ylä-/ala-akselilla on tapana tarkastella asteikolla suppea – väljä. Tällä viitataan siihen, että kieli voi olla niin ylhäällä, että vapaaksi jäävä ilmankulkutila jää hyvin kapeaksi (suppeaksi), tai sitten kieli voi painua niin alas suuontelossa, että ilmatila jää suureksi (väljäksi). Suomen kielessä väljyyysasteita on kolme (/u/, /o/, /ɑ/), mutta esim. ranskassa niitä on neljä (/u/, /o/, /ɔ/, /ɑ/). Tämän eron vuoksi ranskan vokaalit vaativat suomenkieliseltä oppijalta yleensä paljon harjoitusta.

Lisäksi vokaalien ääntämisessä tarkastellaan sitä, miten edessä tai takana kielen korkein kohta sijaitsee. Tapana on erotella kolme astetta: etuvokaalit, keskivokaalit ja takavokaalit.

Suomessa ei kuitenkaan esiinny lainkaan keskivokaaleja. Huulten asennossa on kaksi vaihtoehtoa: huulet voivat olla pyöristyneet, kuten vokaalissa /y/ tai laveat, kuten vokaalissa /i/. Tämä onkin ainoa ero kyseisten äänteiden välillä, sillä kieli on molempia vokaaleja äännettäessä edessä ja ylhäällä.

Kuva 1. Äänen tuottamiseen tarvittavia kehonosia.

Vokaaleista kannattaa lisäksi huomata se, että kielen korkeimman kohdan sijainti vaikuttaa siihen, millaiseen asentoon huulet luonnostaan pyrkivät. Pääsääntönä on, että etuvokaalit pyrkivät olemaan laveita (ja sitä laveampia, mitä ylempänä kieli on), kun taas takavokaaleja äännettäessä huulet pyrkivät pyöreyyteen (ja sitä pyöreämmiksi mitä ylempänä kieli on). Sääntöön poikkeuksena on kuitenkin väljä vokaali /ɑ/. Tätä luonnollista kielen korkeuden ja huulten asennon yhteyttä kuvataan termillä primaarinen vokaaliartikulaatio. Sen vastakohtana on sekundaarinen vokaaliartikulaatio, jossa huulten asento on epäluonteva kielen korkeuteen nähden. Mikäli opeteltavassa kielessä on vokaali tai vokaaleja, jotka ovat ääntämykseltään sekundaarisia, vaatii niiden oppiminen entistä enemmän harjoitusta. Joissain kielissä (kuten ranskassa) vokaalit voivat olla myös nasaalisia, eli niitä tuotettaessa ilma kulkee ulos myös nenän kautta. Toki tällaisia äännteitä esiintyy äänneiden yhteisvaikutuksen eli koartikulaation vuoksi myös suomessa. Esimerkiksi sanassa 'niin' vokaali /i/ on nasaalinen, koska se esiintyy kahden nasaalisen konsonantin välissä. Tällainen koartikulaatio ei kuitenkaan ole tiedostettua. Toisin sanoen suomen puhuja ei huomaa tuottavansa nasaalivokaaleja ja hänen tuleekin esimerkiksi ranskaa opitellessaan opetella tuottamaan nasaalisia vokaaleja tietoisesti.

Vokaalit esitetään yleensä vokaalidiagrammin muodossa

Vokaalit esitetään yleensä vokaalidiagrammin muodossa. Vokaalidiagrammi on neli- tai kolmikulmio, joka kuvaa sitä aluetta, jolla kielen korkein kohta voi suussa liikkua vokaaleja tuottaessa. Kuvaajassa suun etuosan on ajateltu olevan vasemmalla ja takaosan oikealla. Kyseessä on siis poikkileikkaus suusta (ks. kuva viereisellä sivulla). Mikäli kuvaajassa on vierekkäin kaksi symbolia samalla kielen kohdalla, tämä viittaa eroon huulten asennossa. Vasemmanpuoleinen äänne tuotetaan huulet laveana ja oikeanpuoleinen huulet pyöreänä.

Konsonanttiäännteissä ilmavirran kulku ei ole vapaata kuten vokaaleissa. Konsonanttien kuvauksessa tarkastellaankin sitä, kuinka ilmavirran kulkua estetään. Tällöin puhutaan konsonanttien ääntymätavoista. Osa konsonanteista muistuttaa vahvasti vokaaliäännteitä, sillä niissä ilma virtaa ulos suhteellisen helposti. Tällaisia konsonantteja ovat puolivokaalit (esim. /j/, /w/), nasaalit (esim. /m/, /n/), erilaiset /l/-äännteet (eli lateraalit) sekä täryäännteet (eli tremulantit, esim. /r/). Ilmavirran kulkua estetään puolestaan vahvasti erilaisissa kohinaäännteissä (eli frikatiiveissa). Kohinaäännteistä puhuttaessa on tapana erotella kohinat /s/-tyyppisiin konsonantteihin (eli sibilantteihin), joissa kielen avulla muodostetaan kapea kouru, sekä /f/-tyyppisiin konsonantteihin (eli spirantteihin), joissa kohinaa aiheuttava kielen suussa muodostama kapeikko on leveä, eli kieli on alhaalla suuontelossa. Konsonanteissa ilmavirta voidaan keskeyttää myös kokonaan ja tällöin kyseessä ovat umpiäännteet (eli klusiilit, esim. /p/, /k/). Lisäksi joissain kielissä puhujat eivät erottele umpiäännettä ja sitä seuraavaa kohinaäännettä toisistaan vaan niiden koetaan olevan yksi jakamaton äänneyksikkö (eli affrikaatta, esim. /tʃ/).

Konsonanttien
ääntymäpaikat

Ääntymätavan lisäksi konsonantteja voidaan kuvata myös ääntymäpaikan perusteella. Ääntymäpaikalla tarkoitetaan sitä kohtaa suussa, missä ilmavirran kulku estetään, yleensä suhteessa suun kattoon. Konsonanttien ääntymäpaikkoja voidaan kuvata seuraavalla kymmenellä tavalla:

1. este muodostetaan kahden huulen avulla (bilabiaalinen konsonantti, esim. /p/)
2. kapeikko tehdään alahuulen ja ylähampaiden avulla (labiodentaalinen konsonantti, esim. /v/)
3. kapeikko sijaitsee hampaissa (dentaalinen konsonantti, esim. /t/) tai niiden välissä (interdentaalinen konsonantti, esim. /ð/, englannin sanassa *that*)
4. kapeikko muodostetaan hammasvalliin (alveolaarinen konsonantti, esim. /l/)
5. kielen kärki taipuu taaksepäin (retrofleksinen konsonantti, esim. amerikanenglannin /r/)
6. este muodostetaan kovaa kitalakea vasten (palataalinen konsonantti, esim. /j/)
7. kapeikko sijaitsee pehmeässä kitalaessa (velaarinen konsonantti, esim. /k/)
8. kapeikko tehdään kitakielekettä vasten (uvulaarinen konsonantti, esim. ranskan /R/)
9. kapeikko muodostetaan nielun takaseinää vasten (faryngaalinen konsonantti, esim. /ʕ/)
10. kapeikko tehdään äänihuulten välissä (glottaalinen konsonantti, esim. /h/)

Eri ääntymätapoja ja ääntymäpaikkoja yhdistelemällä voidaan muodostaa suuri joukko konsonantteja, joita yksittäiset kielet hyödyntävät eri tavoin omissa äännejärjestelmissään. Näiden ominaisuuksien lisäksi konsonanteissa tulee ottaa kantaa myös siihen, ovatko ne soinnillisia (ilmavirtaa katkotaan äänihuulten avulla) vai soinnittomia (äänihuulet ovat passiiviset). Konsonantit on tapana esittää konsonanttitaulukossa, jossa pystysarakkeella ilmoitetaan ääntymätapa ja vaakarivillä ääntymäpaikka. Taulukossa suun etuosan ajatellaan olevan vasemmassa laidassa ja suun takaosan oikealla, kuten vokaalikuvaajassakin. Mikäli samalla ääntymätavalla ja samassa ääntymäpaikassa on mahdollista tuottaa sekä soinnillinen että soinniton konsonantti, esitetään soinniton konsonantti taulukossa aina vasemmalla ja soinnillinen oikealla puolella.

Lisäksi konsonanteista on syytä huomata se, että niihin on mahdollista tehdä lisäväriä siten, että suuhun muodostetaan lisäksi toinen, niin sanottu sekundaarinen kapeikko. Tästä esimerkkinä voidaan käyttää venäjän liudennusta, jossa konsonanttiin lisätään heleyttä tekemällä kielellä kapeikko kitalaen alueelle. Toisaalta konsonantteihin voidaan lisätä myös

tummaa sävyä luomalla kielellä kapeikko pehmeän kitalaen alueelle. Myös konsonanttien tummentaminen on esimerkiksi venäjän kieltä puhuvalle tyypillistä. Nämä konsonanttien lisävärit eivät yleensä vaikuta suomen kielen oppimiseen tai puheen ymmärrettävyyteen ratkaisevasti, vaan kuuluvat oppijan puheessa omanlaisenaan nuottina. Seuraavilla sivuilla olevissa kuvissa esitellään kaikki maailman konsonantit ja niiden ääntymäpaikat.

Varsinaisten äänneiden lisäksi kielen kuvauksen kannalta on suomalaisessa kontekstissa syytä muistaa myös äänneiden **keston** vahva rooli. Suomen kielessä äänneiden kestolla on merkityksiä erottava tehtävä. Tällöin puhutaankin äänneiden välisistä **pituuseroista**. Suomessa hyödynnetään laajasti sekä vokaalien että konsonanttien pituutta sanojen merkitysten erottajana. Esimerkkinä äänneiden pituuden merkityksestä suomen kielessä sananelikko 'Malinen' – 'maalinen' – 'mallinen' – 'maallinen'. Näiden pituuserojen hahmottaminen saattaa vaatia paljon harjoittelua suomenoppijoilta, jos heidän ensikielessään äänneiden kestoa ei käytetä erottamaan sanojen merkityksiä.

1.2 Uuden kielen äänneiden oppimisesta

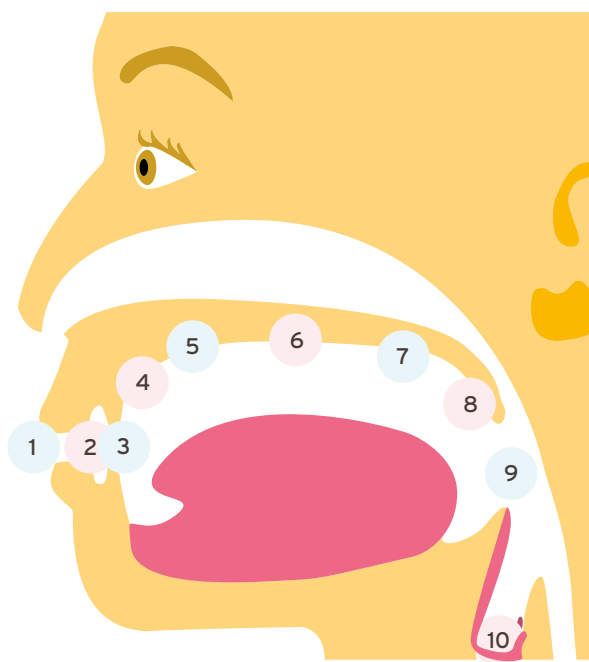
Ensikieli muovaa havaintomaailmaamme. Ensikielen omaksumisen myötä kyky havaita oman kielen kannalta epäoleellisia äänne-eroja katoaa tai ainakin hankaloituu merkittävästi. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että suomen puhuja alkaa erotella toisistaan kahdeksan vokaalikategoriaa, sillä näillä kahdeksalla vokaalilla on sanojen merkityksen kannalta oleellinen rooli. Samalla suomenkielisessä ympäristössä kasvava lapsi oppii ääntämään /t/-äänne kielen lavan avulla ja /d/-äänne kielen kärjen avulla. Nämä hienovaraiset piirteet juurtuvat niin syvään, että uusien äänneiden havaitsemisen ja tuottamisen oppiminen vaatii ensikielen omaksumisen jälkeen usein paljon harjoittelua. Tässä luvussa uuden kielen äänneiden oppimista käsitellään ensikieleltään suomenkielisen puhujan näkökulmasta. Samat kielten vertailuun pohjautuvat periaatteet pätevät kuitenkin kaikkiin kielipareihin myös silloin, kun puhujan ensikieli on jokin muu ja opittava kohdekieli on suomi. Annamme tekstissä joitain esimerkkejä uuden kielen äänneiden oppimisesta sekä suomenkielisen puhujan että suomea oppivan erikielisen puhujan näkökulmasta. Tämä auttaa ymmärtämään uuden kielen äänneiden oppimista omana ilmiönään, jossa samat äänneelliset lainalaisuudet pätevät kieliparista riippumatta.

Uuden kielen oppimisen kannalta äänneiden maailma on keskeinen, sillä ilman äännetason ilmiöiden hallintaa kielen oppimisen ensiportaat puuttuvat. Perinteinen kielten äänneitä vertaileva analyysi tarjoaa oivan keinon lähestyä harjoitusta vaativien puheen piirteiden paikantamista. Pääsääntönä vertailussa on, että ensin kuvataan molempien kielten äännejärjestelmät, sitten niitä verrataan systemaattisesti keskenään. Äännejärjestelmien vertailun perusteella voidaan todeta, että ne kohdekielen piirteet, jotka eroavat ensikielen piirteistä, vaativat eniten harjoitusta. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että suomenkielisen oppijan täytyy harjoitella englannin kohinaäänneiden (kuten ensiäänneet sanoissa *think* ja *that*) ääntämistä, sillä niitä ei löydy suomen kielestä.

**Äänne-erojen
tunnistaminen
kieliä vertailemalla
on keskeinen taito**

IPA

		artikulaatiopaikka										
		bilabiaalinen	labio-dentaalinen	dentaalinen	alveolaarinen	post-alveolaarinen	retro-fleksinen	palataalinen	velaarinen	uvulaarinen	faryngaalinen	glottaalinen
artikulaatiotapa	klusiiili	p b			t d		ʈ ɖ	c ɟ	k ɡ	q ɢ		ʔ
	nasaali	m	ɱ		n		ɳ	ɲ	ŋ	ɴ		
	tremulantti	ʙ			r					ʀ		
	yksitäräinen tremulantti		v		ɾ		ɽ					
	frikatiivi	ɸ β	f v	θ ð	s z	ʃ ʒ	ʂ ʐ	ç ʝ	x ɣ	χ ʁ	ħ ʕ	h ɦ
	lateraalinen frikatiivi				ɬ ɮ							
	approksimantti (puolivokaali)		ʋ		ɹ		ɻ	j	ɰ			
	lateraali				l		ɭ	ʎ	ʟ			
	affrikaatta	pf			ts dz	tʃ dʒ		cç ɟʝ				
					tsʰ dzʰ	tɕ dʑ						

- 1 bilabiaalinen
- 2 labiodentaalinen
- 3 dentaalinen
- 4 alveolaarinen
- 5 postalveolaarinen
- 6 palataalinen
- 7 velaarinen
- 8 uvulaarinen
- 9 faryngaalinen
- 10 glottaalinen

Kuva 3. Konsonanttitaulukko (IPA Chart, <http://www.internationalphoneticassociation.org/content/ipa-chart>, available under a Creative Commons Attribution-Sharealike 3.0 Unported License. Copyright © 2015 International Phonetic Association). Pystysarakkeella ovat ääntymätavat (miten ilmavirran kulkua estetään) ja vaaka-akselilla ääntymäpaikat (missä estäminen tapahtuu). Keskeisimmät ääntymätavat: plosive = klusiili, nasal = nasaali, trill = tremulantti, tap or flap = napausääne, frikative = frikatiivi (kohinaääne, joko /s/-tyyppinen sibilantti tai /f/-tyyppinen spirantti), Lateral frikative = lateraalifrikatiivi (kohina muodostetaan kielen reunoilla), approximant = puolivokaali, lateral approximant = lateraali (/l/-tyyppiset ääneet). Keskeisten ääntymäpaikkojen kuvaus yllä.

Nykyisen näkemyksen mukaan tilanne ei kuitenkaan ole aivan näin yksioikoinen, sillä oppimisen kannalta eroavaisuudet voidaan jakaa karkeasti kahtia: täysin uusiin äänteisiin ja samankaltaisiin äänteisiin. Ensimmäistä tyyppiä edustaa juuri yllä mainittu esimerkki englannin kohinaäänteistä. Tällaisten hyvin selkeiden uusien äänteiden on havaittu aiheuttavan lähinnä alkuvaikeuksia ja ne opitaan usein tehokkaasti harjoittelun avulla. Tämä johtunee siitä, että nämä uusiksi luokiteltavat äänteet ovat niin erilaisia ensikielen verrattuna, että ne havaitaan oudoiksi ja siten ne erottuvat selkeästi. Tällöin huomio on helpompi kiinnittää kyseisiin uusiin äänteisiin.

Toisessa tapauksessa tilanne onkin oppijan kannalta vaikeampi, sillä samankaltaiset äänteet muistuttavat niin voimakkaasti ensikielen äänteitä, ettei niitä kyetä helposti havaitsemaan erilleen ensikielen äänteistä. Tästä voisi esimerkkinä olla englannin vokaali /e/, joka on huomattavasti avoimempi (eli kieli on alempana suun etuosassa) kuin suomen vastaava vokaali. Tätä eroa ei kuitenkaan ole helppo oppia, sillä äänteet sekoittuvat toisiinsa – voisi sanoa, että suomen äänne vaikuttaa kelpaavan hyvin englanninkin äänneeksi.

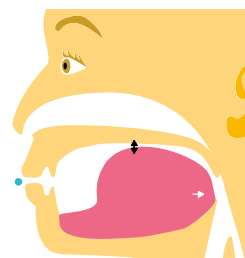
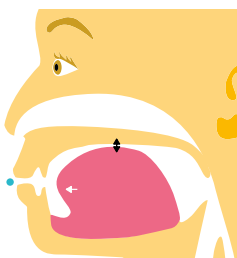
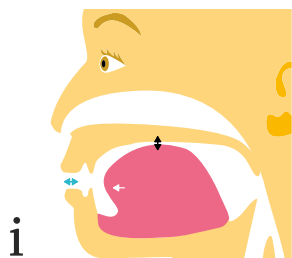
Toisena esimerkkinä voisi olla ranskan takavokaalien oppiminen suomenkielisen oppijan näkökulmasta. Ranskan kielessä on kaksi erilaista /o/-äännettä, joista toinen on hieman suomen vastaavaa suppeampi ja toinen väljempi. Tämä äänne-ero on kuitenkin opittava, sillä se erottaa sanojen merkityksiä ranskan kielessä. Suomalaiselle kyseessä on kuitenkin paljon harjoitusta vaativa tehtävä, sillä molemmat ranskan vokaalit sopivat suomen /o/-äänneeksi.

Kun äänteiden välistä eroa ei havaita, sitä ei myöskään opita tuottamaan järjestelmällisesti omassa puheessa

Ensikieltään suomenkielinen puhuja ei siis kuule eroa näiden kahden ranskan vokaalin välillä ilman harjoittelua. Kun äänteiden välistä eroa ei havaita, sitä ei myöskään opita tuottamaan järjestelmällisesti omassa puheessa. Tällaisten äänne-erojen tunnistaminen kieliä vertailemalla on keskeinen taito, sillä näin voidaan löytää kaikkein hankalimmat opittavat äänteet ja kohdistaa niiden opetteluun eniten huomiota.

Arkityön kannalta ei liene kovin vakava ongelma, jos joskus päätellään erheellisesti, että jokin äänne on ensikielen verrattuna samankaltainen, vaikka kyseessä olisikin uusi äänne. Tärkeintä on, että kielten väliset äänne-erot löydetään, jotta niiden harjoitteluun voidaan panostaa.

Vokaalit

i

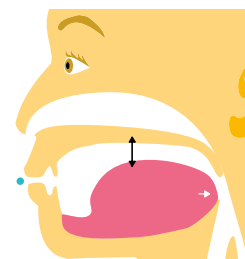
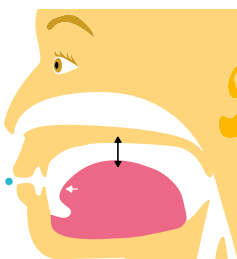
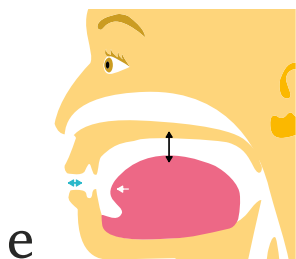
y

u

i on laava suppea etuvokaali

y on pyöreä suppea etuvokaali

u on pyöreä suppea takavokaali

e

ø

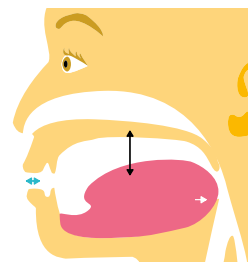
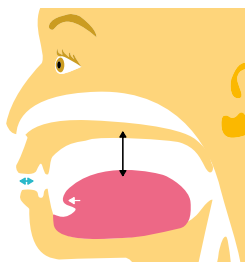
o

e on laava puolisuppea etuvokaali

ø eli ö on pyöreä puolisuppea etuvokaali

o on pyöreä puolisuppea takavokaali

T
Ä
J
L
Ä
V

æ

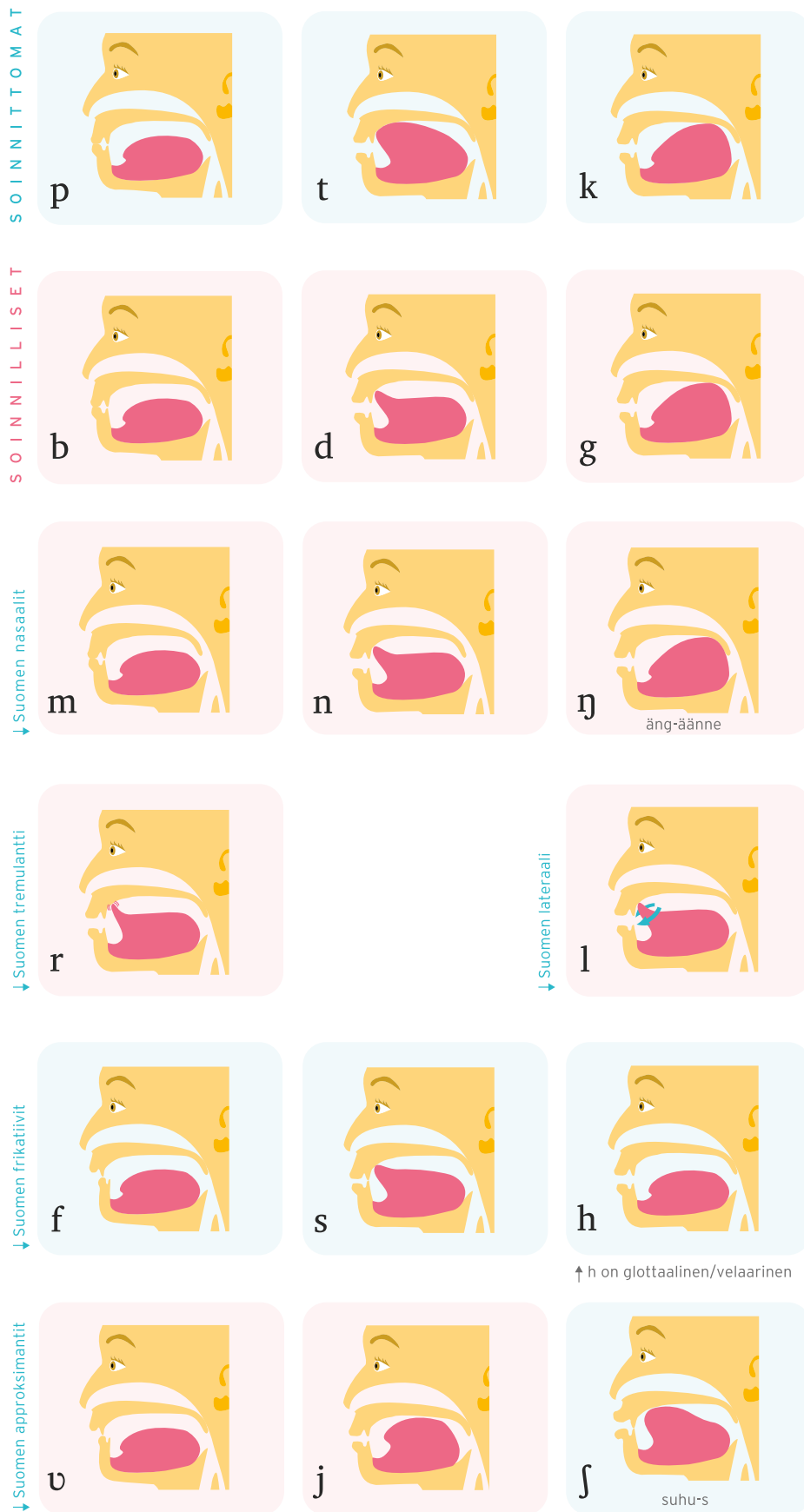
ɑ

æ eli ä on laava väljä etuvokaali

ɑ on laava väljä takavokaali

Kuva 4. Kuvalliset ääntämishjeet (vokaalit).

Konsonantit

Kuva 5. Kuvalliset ääntämishjeet (konsonantit).

2 KIELTEN VERTAILU

2.1 Suomen kielen ominaispiirteitä

Hei

[hei]

Kiitos

[ki:tos]

Suomen kielellä on Suomessa noin 4,9 miljoonaa äidinkielistä puhujaa. Lisäksi esimerkiksi Ruotsissa, Norjassa, Inkerissä, Itä-Karjalassa ja Yhdysvalloissa asuu kymmeniä tuhansia suomenkielisiä. Suomessa suomea puhuu toisena kielenä yli puoli miljoonaa ihmistä. Suomi kuuluu uralilaisiin kieliin, ja sen läheisiin sukukieliin kuuluvat muun muassa viro ja unkari.¹

2.1.1 Yleisiä piirteitä suomen kielessä

Suomen kielellä on monia ominaispiirteitä, jotka vaikuttavat kielen oppimiseen ja opettamiseen. Ensinnäkin on hyvä huomata, että suomessa kirjoitettu kieli ja puhuttu kieli eroavat toisistaan eivätkä ihmiset yleensä arjessaan puhu kirjakieltä. Esimerkiksi kirjakielisten ilmaisujen *me istumme* ja *presidentti kannustaa katsomossa* puhekieliset muodot voivat olla *me istutaan* ja *pressa kannustaa katsomos*. Suomen perussanajärjestys on subjekti, verbi, objekti (SVO), esimerkiksi *lapsi lukee kirjaa*. Sanojen paikkoja voi lauseessa kuitenkin vaihtaa melko vapaasti, jolloin tuotetaan erilaisia merkityksen painotuksia. Esimerkiksi lause *lapsi lukee kirjaa* (sanajärjestys SVO) voidaan muuttaa muotoon *kirjaa lukee lapsi* (sanajärjestys OVS), jolloin korostetaan sitä, kuka kirjaa lukee.

Pitkät sanat ovat suomen kielelle tyypillisiä, sillä sanat taipuvat ja voivat saada useita erilaisia päätteitä. Verbit taipuvat persoonan, ajan ja tavan mukaan. Verbi *istua* voi esimerkiksi taipua muotoihin *istun, istut, istuin, istuitte, istuisimme*. Substantiivit, pronominit, numeraalit ja adjektiivit taipuvat sijan ja luvun mukaan. *Punainen pallo* voi taipua esimerkiksi muotoihin *punaisella pallolla, punaisia palloja* tai *punaisissa palloissa*. Sanoissa voi tapahtua sanansisäisiä muutoksia niitä taivutettaessa (esim. *susi, sudet* tai *äiti, äidin, äidille*)². Myös yhdyssanat, kuten *seinäkello* ja *ruokapöytä*, ovat suomen kielelle tyypillisiä. Suomessa sanan pääpaino on aina sanan ensimmäisellä tavulla.

- 1 Suomen kielen kuvaukseen on käytetty lähteenä Kotimaisten kielten keskuksen sivustoa <https://www.kotus.fi/kielitieto/kielit/suomi> sekä teosta Aho, Huhtaniemi, A., & Nikonen, M. (2016). Fonetikkaa suomen kielen oppijoille (1. painos.). Finn Lectura.
- 2 Suomen kielen nominien taivutustyyppistä kuvataan tarkemmin teoksessa Suomen kielioppia ulkomaalaisille (White, L. (2001). 4. painos. Finn Lectura).

2.1.2 Ääntämisen ominaispiirteitä suomen kielessä

Suomen kielessä on hyvä kirjain-äännevastaavuus. Tämä tarkoittaa, että suomea kirjoitetaan pitkälti siten kuin sitä äännetään ja yksi kirjain vastaa yleensä yhtä äännettä. Esimerkiksi sana *auto* lausutaan [auto]. Tähän poikkeuksena on niin sanottu äng-äänne eli /ŋ/, joka vastaa kirjoituksessa kirjainyhdistelmiä *ng* ja *nk*. Esimerkiksi sana *kenkä* äännetään [keŋkæ] ja *kengät* äännetään [keŋ:æt].

Suomi on vokaalivaltainen kieli. Vokaaleja on kahdeksan (esitetty muodossa kirjain-/äänne/): a-/ɑ/, e-/e/, i-/i/, o-/o/, u-/u/, y-/y/, ä-/æ/, ö-/ø/. Yksittäisten vokaalien lisäksi suomessa esiintyy niin sanottuja diftongeja eli kahden vokaalin yhtymiä. Diftongeissa kaksi eri vokaalia muodostaa yhtymän saman tavun sisällä. Suomessa on yhteensä 18 kahdesta vokaalista muodostuvaa diftongia: ai-/ai/, ei-/ei/, oi-/oi/, ui-/ui/, yi-/yi/, äi-/æi/, öi-/øi/, au-/au/, eu-/eu/, iu-/iu/, ou-/ou/, äy-/æy/, öy-/øy/, iy-/iy/, ey-/ey/, ie-/ie/, uo-/uo/, yö-/yø/.

Lisäksi suomen kielessä on vokaalisointu eli vokaaliharmonia. Tämä tarkoittaa, että sanan (pois lukien yhdyssanat) sisällä vain tietyt vokaalit voivat esiintyä keskenään eli vokaalien on soinnuttava toisiinsa. Etuvokaalit y, ä, ö ja takavokaalit a, o, u eivät voi esiintyä samassa sanassa. Esimerkiksi sana *työssä* ei voi olla *työssä*, eikä *kirjassa* voi olla *kirjassä*. Vokaalit i ja e ovat vokaalisoinnun suhteen neutraaleja eli ne voivat esiintyä sekä etu- että takavokaalien kanssa, esimerkiksi *pelissä* ja *pihalla*. Jos sanassa on kuitenkin vain vokaaleja i ja e, tulee sanan päätteeseen etuvokaali, esimerkiksi *tiellä* ja *siilillä*.

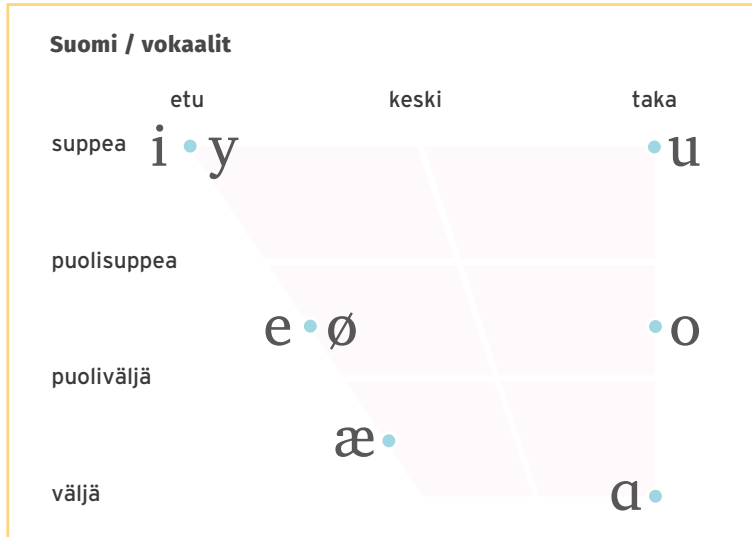
Konsonantteja suomessa on seitsemäntoista, joista osa esiintyy lähinnä lainasanoissa. Suomen kotoperäisiä konsonantteja ovat p-/p/, t-/t/, d-/d/, k-/k/, m-/m/, n-/n/, s-/s/, h-/h/, r-/r/, l-/l/, v-/v/, j-/j/ sekä äng-äänne /ŋ/. Lisäksi suomeen ovat tulleet lainasanojen mukana seuraavat konsonantit: b-/b/, g-/g/, f-/f/ ja niin sanottu suhu-s /ʃ/, joka esiintyy esimerkiksi sanassa *sushi* [suʃi].

Yksi suomen kielen ominaispiirteistä on pitkien ja lyhyiden äänneiden ero. Suomessa kaikki kahdeksan vokaalia ja suurin osa konsonanteista voidaan ääntää joko lyhyinä tai pitkinä. Vokaalin tai konsonantin pituus erottaa sanojen merkityksiä. Esimerkiksi *tuli*, *tuuli* ja *tulli* ovat kolme eri sanaa, joissa vokaalin tai konsonantin pituus muuttaa sanan merkityksen.

**Suomen kielen
äänteissä on
hyvä kirjain-
äännevastaavuus**

Suomen kielen vokaalien ja konsonanttien äännesymbolit (IPA) on kuvattu alla olevissa kuvissa. Vertaamalla suomen äänneitä puhujan ensikielen äänneisiin voidaan päätellä, mitkä suomen erityispiirteet todennäköisimmin kaipaavat eniten harjoitusta ymmärrettävän suomen kielen oppimisessa.

2.1.3 Suomen vokaalit ja konsonantit

Suomi / konsonantit

		artikulaatiopaikka										
		bilabiaalinen	labio-dentaalinen	dentaalinen	alveolaarinen	post-alveolaarinen	retro-fleksinen	palataalinen	velaarinen	uvulaarinen	faryngaalinen	glottaalinen
artikulaatiotapa	klusiiili	p b			t d				k g			
	nasaali	m			n			ŋ				
	tremulantti				r							
	yksitäräinen tremulantti											
	frikatiivi		f		s	ʃ						h
	lateraalinen frikatiivi											
	approsimantti (puolivokaali)		v						j			
	lateraali				l							
	affrikaatta											

2.2 Albania

Albanian kielellä on arviolta seitsemän miljoonaa puhujaa. Albanian kieltä puhutaan pääasiassa Albaniassa ja Kosovossa, mutta myös muualla Balkanin alueella, esimerkiksi Pohjois-Makedoniassa, Serbiassa, Montenegrossa, Kreikassa ja Etelä-Italiassa. Albanian kielen kaksi päämurretta ovat Etelä-Albaniassa puhuttava tosk ja Pohjois-Albaniassa puhuttava geg. Standardisoitu albanian kieli perustuu toskin murteeseen ja sitä tarkastellaan myös tässä oppaassa. Albania on indoeurooppalainen kieli.³

Tungjatjeta

[tunʒa'tjɛta]

Hei!

Faleminderit

[falɛmin'dɛrit]

Kiitos!

2.2.1 Yhteistä albaniassa ja suomessa

Yleislaatuiset yhtäläisyydet

Albaniaa kirjoitetaan suomen tapaan latinalaisin aakkosin vasemmalta oikealle. Albanian sanajärjestys on sama kuin suomessa: subjekti, verbi, objekti (SVO). Esimerkiksi suomenkielinen lause *papukaija syö keksiä* on myös albanian sanajärjestyksen mukainen. Albanian kielen verbit taipuvat persoonan ja ajan mukaan. Verbien taivutus muistuttaa siis suomen verbien taivutusta.

Äänteelliset yhtäläisyydet

Albaniassa on suurin osa suomen konsonanteista ja vokaaleista.

2.2.2 Erilaista albaniassa ja suomessa

Yleislaatuiset eroavaisuudet

Albanian kielessä sanapaino on liikkuva. Albaniassa sanapaino ei siis aina ole sanan ensimmäisellä tavulla kuten suomessa, vaan se voi olla myös sanan viimeisellä tai toiseksi viimeisellä tavulla. Yleensä sanapaino on albaniassa toiseksi viimeisellä tavulla. Lisäksi sanapaino voi muuttaa sanan merkityksen (esimerkiksi *bari* 'paimen', *bari* 'nurmi').

Albaniassa substantiiveilla on kolme kieliopillista sukua (feminiini, maskuliini ja neutri). Suomessa substantiiveilla ei ole kieliopillista sukua. Lisäksi albanian kielessä substantiiveilla on sekä määräinen että epämääräinen muoto, kuten esimerkiksi ruotsissa. Suomessa sa-

³ Kielen kuvauksessa on käytetty seuraavia lähteitä:

Shijaku. (1999). Suomi – albania – suomi taskusanakirja. WSOY.

Verdha. (1991). Shqip-finlandisht-shqip : fjalor frazeologjik i indeksuar = Albania-suomi-albania: lausesanakirja hakemistoinen. Yliopistopaino.

Malmberg, I. (1999, huhtikuun 4.). Shqip on vaikeaa. Helsingin Sanomat. Saatavilla: <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000003795208.html>

Viikon kieli: albania. (2007). Saatavilla: <http://www.lausti.com/articles/languages/albania.html>

Byron, J. (2011). Selection among Alternates in Language Standardization: The Case of Albanian, Berlin, New York: De Gruyter Mouton.

noilla ei ole erikseen määräisiä ja epämääräisiä muotoja. Albaniassa käytetään prepositioita ilmaisemaan erilaisia sijamuotoja, joita suomessa ilmaistaan päätteillä (esimerkiksi *talossa*, *koululle* tai *kirjastoon*). Albanian kielessä ei ole suomen pronomineja *ne* ja *se* vastaavia sanoja.

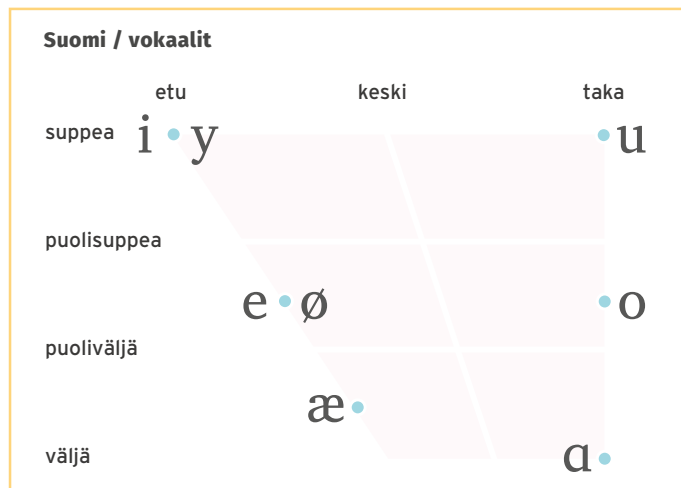
Äänteelliset eroavaisuudet

Albaniasta puuttuvat suomen vokaalit /ø/ eli ö ja /æ/ eli ä. Albaniassa on kaksi suomen r-äännettä muistuttavaa äännettä. Albanian pehmeä r-äänne R eli /r/ on suomea pehmeämpi ja yksitäryisempi eli se ei pärise samalla tavalla kuin suomessa. Albanian toinen r-äänne RR muistuttaa enemmän suomen r-äännettä. Albaniassa ei ole lainkaan pitkiä vokaaleja tai konsonanteja. Esimerkiksi suomen sanat *kisa*, *kissa* ja *tili*, *tiili* voivat vaatia albanian puhujalta harjoittelua. Etenkin pitkät konsonantit /k:/, /l:/, /m:/, /n:/, /p:/, /r:/ ja /s:/, joita merkitään kirjoituksessa tuplakirjaimin kk, ll, mm, nn, pp, rr ja ss, ääntyvät albanian puhujalla helposti lyhyinä. Esimerkiksi suomen kielen sana *kukka* voi ääntyä *kuka*, *kummi* voi ääntyä *kumi* ja *pakko* voi ääntyä *pako*.

2.2.3 Albanian vokaalit ja konsonantit

Suomen vokaalit, jotka vaativat todennäköisesti harjoittelua:

- /ø/ eli ö
- /æ/ eli ä
- pitkät vokaalit

Albania / konsonantit

artikulaatiotapa	artikulaatiopaikka										
	bilabiaalinen	labio-dentaalinen	dentaalinen	alveolaarinen	post-alveolaarinen	retro-fleksinen	palataalinen	velaarinen	uvulaarinen	faryngaalinen	glottaalinen
klusili	p b			t d			c ɟ	k g			
nasaali	m			n			ɲ				
tremulantti											
yksitäräinen tremulantti				r							
frikatiivi		f v	θ ð	s z	ʃ ʒ						h
lateraalinen frikatiivi											
approksimantti (puolivokaali)							j				
lateraali				l							
affrikaatta				ts dz tʃ dʒ							

Lisäksi soinnillinen velaaristunut dentaalinen lateraaliapproksimantti ɬ.

Suomi / konsonantit

artikulaatiotapa	artikulaatiopaikka										
	bilabiaalinen	labio-dentaalinen	dentaalinen	alveolaarinen	post-alveolaarinen	retro-fleksinen	palataalinen	velaarinen	uvulaarinen	faryngaalinen	glottaalinen
klusili	p b			t d				k g			
nasaali	m			n				ŋ			
tremulantti				r							
yksitäräinen tremulantti											
frikatiivi		f		s	ʃ						h
lateraalinen frikatiivi											
approksimantti (puolivokaali)		v					j				
lateraali				l							
affrikaatta											

Suomen konsonantit, jotka vaativat todennäköisesti harjoittelua:

- /r/ eli suomen r-äänne on pärisevämpi, albanian /r/ on pehmeämpi
- pitkät konsonantit

Vertailtavina kielinä suomi ja albania

Lähtökielenä albania

Yleisesti:

- puhekielen ja kirjoitetun kielen ero
- pitkät sanat
- yhdyssanat
- sanat taipuvat
- sanapaino sanan ensimmäisellä tavulla

Äännteelliset ominaispiirteet:

- kirjain-äännevastaavuus
- vokaalivaltaisuus
- vokaalisointu
- sanan vokaalit mukautuvat toisiinsa eli ovat soinnussa keskenään esim. talossA ei talossÄ
- 18 diftongia eli kahden vokaalin yhtymää

kirjoitettuna:

ai, ei, oi, ui, yi, äi, öi, au, eu, iu, ou, äy, öy, iy, ey, ie, uo, yö

äännteellisesti:

/ai/, /ei/, /oi/, /ui/, /yi/, /æi/, /øi/, /au/, /eu/, /iu/, /ou/, /æy/, /øy/, /iy/, /ey/, /ie/, /uo/, /yø/

- äännteiden kesto erottaa merkityksiä esim. tuli-tuuli, kuka-kukka

Mitä yhteistä kieleillä on?

Yleisesti:

- latinalaiset aakkoset
- sanajärjestys subjekti, verbi, objekti (SVO) esim. lapset heittävät palloa
- verbit taipuvat persoona- ja aikamuodoissa

Äännteelliset ominaispiirteet:

- sanat lausutaan samalla tavalla kuin kirjoitetaan

Yleisesti:

- substantiiveilla on kolme sukua: maskuliini, feminiini ja neutri
- sanapaino on liikkuva
- voi olla ensimmäisellä, toiseksi viimeisellä tai viimeisellä tavulla
- ei ole pronomineja se ja ne vastaavia sanoja

Äännteelliset ominaispiirteet:

- puuttuu /ø/ eli ö ja /æ/ eli ä
- albanian r-äänne /r/ eroaa suomen r-äänteestä
- albanian /r/ on yksitäräinen, eli ei pärise kuten suomessa
- ei pitkiä vokaaleja
- ei pitkiä konsonantteja

Kohdekielenä suomi

Lähteet:
 Shijaku. (1999). *Suomi – albania – suomi taskusanakirja*. WSOY.
 Verdha. (1991). *Shqip-finlandisht-shqip: fjalor frazeologjik i indeksuar = Albania-suomi-albania: lausesanakirja hakemistoineen*. Yliopistopaino.
 Malmberg. I. (1999, huhtikuun 4.). *Shqip on valkeaa. Helsingin Sanomat*. Saatavilla: <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000003795208.html>
 Viiko kiel: albania. (2007). Saatavilla: <http://www.lausti.com/articles/languages/albania.html>
 Byron, J.. (2011). *Selection among Alternates in Language Standardization: The Case of Albanian*, Berlin, New York: De Gruyter Mouton.

2.3 Arabia

Arabiaa puhutaan äidinkielenä useissa Lähi-idän ja Pohjois-Afrikan maissa. Lisäksi sillä on puhujia lukuisissa valtioissa ympäri maailmaa. Arabian kielellä on joidenkin arvioiden mukaan 250–300 miljoonaa äidinkielistä puhujaa, ja se on yksi maailman valtakielistä. Arabia on seemiläinen kieli ja kuuluu samaan kieliryhmään esimerkiksi heprean kanssa.⁴

مَرْحَبَا
[marhaba] Marhaba
Hei!
شُكْرًا
[ʃukran] Šukran
Kiitos!

2.3.1 Yhteistä arabiassa ja suomessa

Yleislaatuiset yhtäläisyydet

Arabiassa kirjakieli ja puhekieli eroavat toisistaan, kuten suomessa. Lisäksi arabiassa on suuria alueellisia eroja, aivan kuten suomessakin on suuria murteellisia eroja alueiden välillä. Sanoja taivutetaan molemmissa kielissä. Esimerkiksi verbit taipuvat kaikissa persoonissa. Tässä suomen ja arabian vertailussa käytetään esimerkkeinä klassista arabiaa ja puhutun arabian variaatiota, jota puhutaan esimerkiksi Egyptissä.

Äänteelliset yhtäläisyydet

Suomella ja arabialla on joitain ääntämiseen liittyviä yhtäläisyyksiä. Arabiassa ja suomessa vokaalit voivat esiintyä pitkinä eikä sana voi loppua kahteen konsonanttiin. Lisäksi arabian kielessä on suomen tapaan sekä soinnittomia että soinnillisia konsonantteja.

2.3.2 Erilaista arabiassa ja suomessa

Yleislaatuiset eroavaisuudet

Arabiaa kirjoitetaan arabialaisilla kirjaimilla oikealta vasemmalle eli päinvastaiseen suuntaan suomen kirjoitusjärjestelmään verrattuna. Päinvastainen kirjoitussuunta voi vaikuttaa myös kuvanlukusuuntaan. Arabialaiseen kirjaimistoon kuuluu 28 kirjainta: 25 konsonanttia ja 3 pitkää vokaalia. Isoja ja pieniä kirjaimia ei ole erikseen.

Arabian sanajärjestys eroaa suomesta. Arabiassa perussanajärjestys on verbi, subjekti, objekti (VSO). Esimerkiksi suomen lause *lapset heittävät palloa* olisi arabian sanajärjestyksen mukaan *heittää lapset palloa*. Arabian aikamuodot eivät vastaa suomen aikamuotoja. Verbeillä voidaan kuvata mennyttä, tämänhetkistä tai tulevaa toimintaa ilmaisemalla onko tekeminen päättynyt vai onko se jatkuvaa tai toistuvaa.

Äänteelliset eroavaisuudet

Arabian kielessä konsonanteilla on sanan merkityksen kannalta vokaaleja suurempi rooli. Arabiassa konsonantit antavat vihjeen sanan perusmerkityksestä ja vokaalit täsmentävät

⁴ Kielen kuvauksessa on käytetty lähteenä Pakkala, M. (2018). Teoksessa: M. Honko & S. Mustonen (toim.), *Tunne kieli* (s.164–189). Finn Lectura.

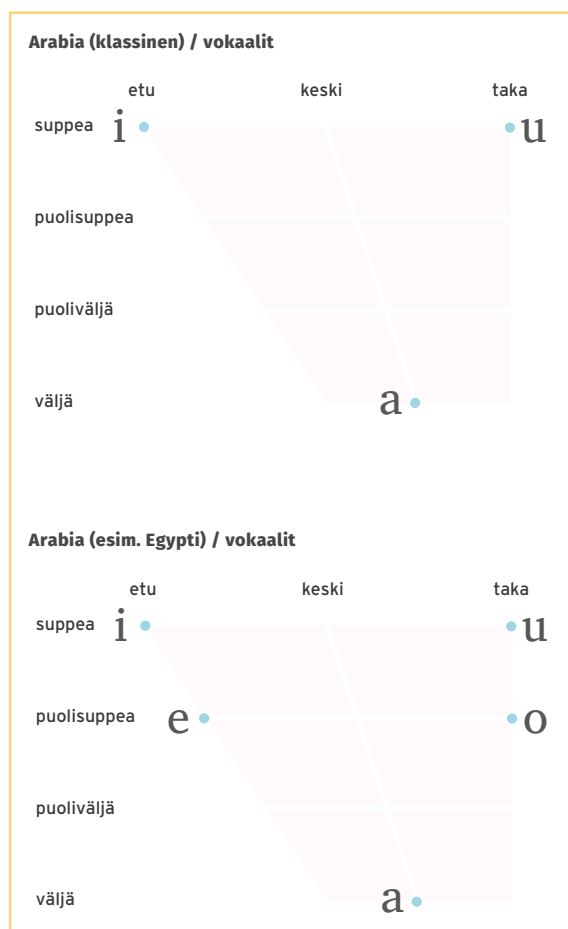
merkitystä. Esimerkiksi sanajuuri *k-t-b* yhdistettynä vokaaleihin *i-ā* muodostaa sanan *kitāb* eli kirja. Kun sama sanajuuri *k-t-b* yhdistetään vokaaliin *a* ja konsonanttiin *m* tulee sana *maktaba* eli kirjasto.

Arabiassa on useita konsonantteja, jotka puuttuvat suomesta. Arabian kielessä esiintyy konsonantteina esimerkiksi niin sanottuja kurkkuäänteitä, joita ei ole suomen kielessä. Kurkkuäänteissä nielussa tuotetaan kohinaa. Toisaalta suomen konsonantit /p/, /v/ eli v ja /ŋ/ eli äng-äänne puuttuvat arabian kielestä, joten ne vaativat todennäköisesti arabian puhujalta harjoitusta suomea opeteltaessa.

Arabiassa on vain kolme vokaalia, jotka erottavat sanojen merkityksiä. Nämä vokaalit ovat /i/, /u/ ja /a/. Arabian kielessä voidaan tuottaa kaikki suomen kielen vokaalit näiden kolmen arabian vokaalin muunnoksina, mutta ne eivät erota arabian kielessä sanojen merkityksiä eikä niitä havaita erilleen toisistaan. Tämän vuoksi suomen kielen kahdeksan vokaalin erojen havaitseminen vaatii arabiankieliseltä puhujalta usein harjoitusta.

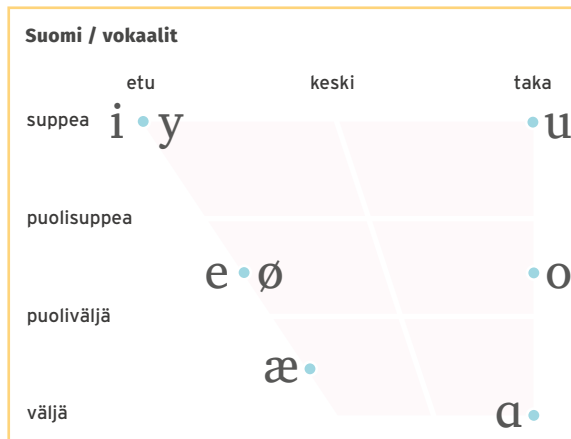
Arabiassa sanan lopussa ei voi esiintyä pitkää vokaalia, toisin kuin suomessa. Arabian kielessä on lisäksi kaksi kahden vokaalin yhtymää eli diftongia, /au/ ja /ai/. Ne muistuttavat suomen diftongeja /au/ ja /ai/, mutta eivät ole täysin samanlaisia.

2.3.3 Arabian vokaalit ja konsonantit

Suomen vokaalit, jotka vaativat todennäköisesti harjoittelua:

- /y/
- /ø/ eli ö
- /e/
- /æ/ eli ä
- /o/
- pitkät vokaalit sanan lopussa

Arabia / konsonantit

		artikulaatiopaikka									
		bilabiaalinen	labio-dentaalinen	dentaalinen	alveolaarinen	post-alveolaarinen	retro-fleksinen	palataalinen	velaarinen	uvulaarinen	faryngaalinen
artikulaatiotapa	klusiili	b		t d				k	q		ʔ
	nasaali	m		n							
	tremulantti			r							
	yksitäräinen tremulantti										
	frikatiivi	f	θ ð	s z	ʃ			x ɣ		ħ	h
	lateraalinen frikatiivi										
	approksimantti (puolivokaali)							j			
	lateraali				l						
	affrikaatta										dʒ

Lisäksi (faryngalisoituneet) tʕ, dʕ, sʕ, ðʕ, lʕ, ʔʕ.
Lisäksi soinnillinen labiaalis-velaarinen approksimantti w.

Suomi / konsonantit

		artikulaatiopaikka									
		bilabiaalinen	labio-dentaalinen	dentaalinen	alveolaarinen	post-alveolaarinen	retro-fleksinen	palataalinen	velaarinen	uvulaarinen	faryngaalinen
artikulaatiotapa	klusiili	p b		t d				k g			
	nasaali	m		n				ŋ			
	tremulantti			r							
	yksitäräinen tremulantti										
	frikatiivi	f		s	ʃ						h
	lateraalinen frikatiivi										
	approksimantti (puolivokaali)		v					j			
	lateraali				l						
	affrikaatta										

Suomen konsonantit, jotka vaativat todennäköisesti harjoittelua:

- /p/
- /v/ eli v
- /ŋ/ eli äng-äänne

Vertailtavina kielinä suomi ja arabia

Lähtökielenä arabia

Yleisesti:

- pitkät sanat
- yhdyssanat
- sanajärjestys subjekti, verbi, objekti (SVO) esim. lapset heittävät palloa
- sanapaino sanan ensimmäisellä tavulla

Äänteelliset ominaispiirteet:

- kirjain-äännevästävyyden
- vokaalisointu
- sanan vokaalit mukautuvat toisiinsa eli ovat soinnussa keskenään esim. talossA ei talossÄ
- vokaalivaltaisuus
- 18 diftongia eli kahden vokaalin yhtymää

kirjoitettuna:

ai, ej, oi, ui, yi, äi, öi, au, eu, iu, ou, äy, öy, iy, ey, ie, uo, yö

äänteellisesti:

/ai/, /ei/, /oi/, /ui/, /yi/, /æi/, /øi/, /au/, /eu/, /iu/, /ou/, /æy/, /øy/, /iy/, /ey/, /ie/, /uo/, /yø/

- äänteiden kesto erottaa merkityksiä esim. tuli-tuuli, kukka-kukka

Mitä yhteistä kieleillä on?

Yleisesti:

- puhekieli eroaa kirjoitetusta kielestä
- sanoja taivutetaan
- verbit taipuvat kaikissa persoonissa

Äänteelliset ominaispiirteet:

- vokaalit voivat esiintyä pitkinä
- soinnillisia ja soinnittomia konsonantteja
- sana ei voi päättyä kahteen konsonanttiin

Yleisesti:

- arabialainen kirjaimisto, kirjoitusasuunta oikealta vasemmalle, ylhäältä alas
- arabian aikamuodot eivät vastaa suomen aikamuotoja
- sanajärjestys verbi, subjekti, objekti (VSO) esim. heittävät lapset palloa

Äänteelliset ominaispiirteet:

- kolme vokaalia /i/, /u/, /a/
- puheessa voidaan tuottaa kaikki suomen vokaalit arabian kolmen vokaalin muunnoksina, mutta ne eivät erota sanojen merkityksiä eikä niitä havaita erilleen
- diftongit eli kahden vokaalin yhtymät: /au/ ja /ai/
- sanan lopussa ei voi olla pitkää vokaalia
- 25 konsonanttia
- puuttuu /p/ eli p, /v/ eli v ja /ŋ/ eli äng
- myös kurkkuaänteitä, eli nielussa muodostuvaa kohinaa

Lähteet:

Honko, & Mustonen, S. (Toim.). (2018). *Tunne kieli: matka maailman kieliin ja kielitietoisuuteen*. Finn Lectura.
 Honko, M., Mustonen, S. & Stuur-Askola, L.-M. (toim.) 2021. *Tunne kieli -verkkomateriaali*. Jyväskylän yliopiston Soveltavan kielentutkimuksen keskus & Otava. Saatavilla: <https://tunnekieli.jyu.fi>.
 Aho, Huhtaniemi, A., & Nikonen, M. (2016). *Fonetikkaa suomen kielen oppijoille* (1. painos). Finn Lectura.

2.4 Kurdi (sorani)

Kurdi kieltä puhutaan pääasiassa Iranin, Irakin, Syyrian, Turkin ja Armenian keskelle muodostuvalla alueella, jota kutsutaan Kurdistaniksi. Kurdi kielellä on arviolta 40–50 miljoonaa puhujaa, mutta arviot vaihtelevat suuresti. Kurdi on virallinen kieli vain Irakissa, mutta sen puhujia asuu ympäri maailmaa. Kurdi kuuluu indoeurooppalaisten kielten indoiranilaiseen kieliryhmään, ja sen läheisiä sukukieliä ovat muun muassa persia ja hindu. Tässä oppaassa keskitytään soraniin eli keskikurdiin, joka on yksi kolmesta kurdin kielen päämurteesta.⁵

سلاو
[səta:w] Slaw
Hei!

سپاس
[spas] Spas
Kiitos!

2.4.1 Yhteistä soranissa ja suomessa

Yleislaatuiset yhtäläisyydet

Soranissa ja suomessa sanoilla ei ole kieliopillista sukua. Lisäksi soranin verbit taipuvat samoissa aikamuodoissa kuin suomessa: preesens, imperfekti, perfekti ja pluskvamperfekti.

Äänteelliset yhtäläisyydet

Soranissa on 28 konsonanttia. Kaikki suomen konsonantit esiintyvät myös kurdin kielessä ja soranin murteessa. Soranissa konsonantit voivat olla suomen tapaan pitkiä tai lyhyitä, mutta konsonantin kesto erottaa vain todella harvoin sanojen merkityksiä. Soranissa on yksi pitkä vokaali /u:/ eli û joka äännetään samalla tavalla kuin suomen kielen *uu* esimerkiksi sanassa *tuuli*. Muuten vokaalien kesto ei soranissa erota sanojen merkityksiä samalla tavalla kuin suomen kielessä.

2.4.2 Erialaista soranissa ja suomessa

Yleislaatuiset eroavaisuudet

Sorania kirjoitetaan suomesta poiketen pääasiassa arabialaisilla aakkosilla. Sanajärjestys on subjekti, objekti, verbi (SOV). Esimerkiksi suomen lause *lapset lukevat kirjaa* sanottaisiin soranin sanajärjestyksen mukaisesti *lapset kirjaa lukevat*. Soranissa kaikki sanat eivät taivu samalla tavalla kuin suomessa. Taivutuksen sijaan esimerkiksi substantiiveihin ja adjektiiveihin voidaan liittää erilaisia liitteitä tai prepositioita ilmaisemaan monikkoa, omistamista tai paikallissijaa (joita ovat esimerkiksi *kotona*, *tuolilla*).

Kurdi kielessä ja varsinkin soranin murteessa intonaatio ja painollisen tavun paikka sanassa voivat vaihtaa sanan ja jopa lauseen merkityksen. Esimerkiksi kurdin sana /kɛrɛ/ lausuttuna niin, että sanapaino on ensimmäisellä tavulla, tarkoittaa suomeksi *se on aasi*. Jos sana lausutaan /kɛrɛ/ eli niin, että paino on sanan toisella tavulla, tarkoittaa se suomeksi *voita*.

5 Kielen kuvauksessa on käytetty lähteenä Khezri, S. (2018). Teoksessa: M. Honko & S. Mustonen (toim.), *Tunne kieli* (s. 234–255). Finn Lectura.

Äänteelliset eroavaisuudet

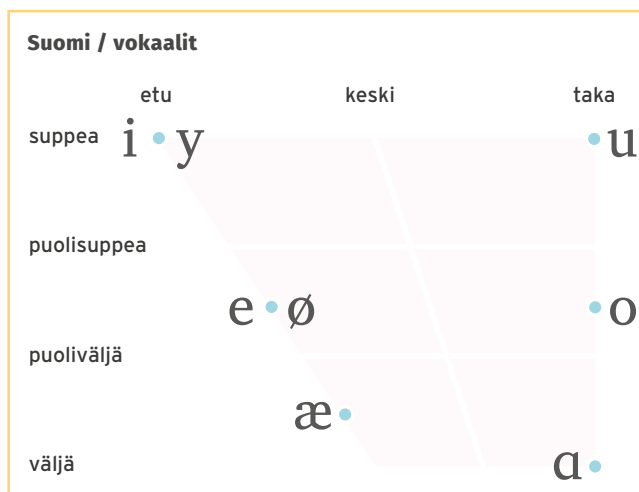
Soranista puuttuvat suomen vokaalit /y/ ja /ø/ eli ö. Lisäksi soranin vokaali /a/ ääntyy suomen vokaalien /ɑ/ ja /æ/ eli a ja ä välimaastossa. Näiden suomen vokaalien erojen kuuleminen ja ääntäminen voi siis vaatia harjoittelua. Soranista puuttuvat myös vokaalien yhtymät eli diftongit, joita suomen kielessä on 18 (esimerkiksi /ei/, /uo/, /yi/). Lisäksi kurdissa on äänne /ɪ/, joka voi olla sekä vokaali (samassa tavussa olevien konsonanttien välissä) että konsonantti (sanan alussa ennen vokaalia). Soranissa kirjain y on konsonantti ja se lausutaan suomen puolivokaalina /j/.

Äänneillä ei ole soranissa samanlaista kestoeroa kuin suomen kielessä. Tämä tarkoittaa, että soranissa konsonantin tai vokaalin kesto ei erota sanojen merkityksiä kuten suomessa, vaikka pitkiä ja lyhyitä äänneitä välillä esiintyykin. Esimerkiksi suomen sanat *tuli*, *tuuli*, *tulli* tai *mato*, *matto* voivat kuulostaa soranin puhujasta samalta ja niiden erottaminen toisistaan vaatii todennäköisesti harjoittelua. Tähän poikkeuksena on kuitenkin soranin pitkä vokaali /u:/ eli û, joka lausutaan samalla tavalla kuin suomen kielen *uu*.

2.4.3 Soranin vokaalit ja konsonantit

Suomen vokaalit, jotka vaativat todennäköisesti harjoittelua:

- /y/
- /ø/ eli ö
- /ɑ/ eli a ja /æ/ eli ä voivat sekoittua toisiinsa
- diftongit eli kahden vokaalin yhtymät, kuten /ei/ tai /ui/
- pitkät ja lyhyet vokaalit

Sorani / konsonantit

		artikulaatiopaikka										
		bilabiaalinen	labio-dentaalinen	dentaalinen	alveolaarinen	post-alveolaarinen	retro-fleksinen	palataalinen	velaarinen	uvulaarinen	faryngaalinen	glottaalinen
artikulaatiotapa	klusiili	p b		t d					k g	q		
	nasaali	m		n								
	tremulantti			r								
	yksitäryinen tremulantti						ʈ					
	frikatiivi		f v		s z	ʃ ʒ				χ	ħ ʕ	h
	lateraalinen frikatiivi											
	approksimantti (puolivokaali)								j	ɣ		
	lateraali				l		ɭ					
	affrikaatta			tʃ	dʒ							

Suomi / konsonantit

		artikulaatiopaikka									
		bilabiaalinen	labio-dentaalinen	dentaalinen	alveolaarinen	post-alveolaarinen	retro-fleksinen	palataalinen	velaarinen	uvulaarinen	faryngaalinen
artikulaatiotapa	klusiili	p b		t d					k g		
	nasaali	m		n					ŋ		
	tremulantti			r							
	yksitäryinen tremulantti										
	frikatiivi		f		s	ʃ					h
	lateraalinen frikatiivi										
	approksimantti (puolivokaali)		v						j		
	lateraali				l						
	affrikaatta										

Suomen konsonantit, jotka vaativat todennäköisesti harjoittelua:

- pitkien ja lyhyiden konsonanttien erottaminen

Vertailtavina kielinä suomi ja kurdi (sorani)

Kohdekielenä suomi

Yleisesti:

- puhekielen ja kirjoitetun kielen ero
- pitkät sanat
- yhdyssanat
- sanat taipuvat
- sanajärjestys subjekti, verbi, objekti (SVO) esim. lapset heittävät palloa
- sanapaino sanan ensimmäisellä tavulla

Äänteelliset ominaispiirteet:

- kirjain-äänneasteavuus
 - vokaalivaltaisuus
 - vokaalisointu
 - sanan vokaalit mukautuvat toisiinsa eli ovat soinnussa keskenään esim. talossa ei talossa
 - 18 diftongia eli kahden vokaalin yhtymää
- kirjoitettuna:**
ai, ei, oi, ui, yi, äi, öi, au, eu, iu, ou, äy, öy, iy, ey, ie, uo, yö
- äänteellisesti:**
/ai/, /ei/, /oi/, /ui/, /yi/, /æi/, /øi/, /au/, /eu/, /iu/, /ou/, /æy/, /øy/, /iy/, /ey/, /ie/, /uo/, /yø/
- äänteiden kesto erottaa merkityksiä esim. tuli-tuuli, kuka-kukka

Mitä yhteistä kielillä on?

Yleisesti:

- sanoilla ei kielipöllistä sukua
- verbit taipuvat aikamuodoissa

Äänteelliset ominaispiirteet:

- konsonantit voivat olla pitkiä tai lyhyitä

Lähtökielenä sorani

Yleisesti:

- kirjoitetaan arabialaisilla aakkosilla
- sanajärjestys subjekti, objekti, verbi (SOV) esim. lapset palloa heittävät

Äänteelliset ominaispiirteet:

- 28 konsonanttia
- 6-7 vokaalia
- soranin murteesta puuttuvat /y/ ja /ø/ eli ö
- esiintyvät muissa kurdin murteissa
- a ääntyy vokaalina, joka on suomen a:n /ɑ/ ja ä:n /æ/ välissä
- ei diftongeja eli vokaalien yhtymiä
- äänteiden kesto ei yleensä eroa merkitystä
- suomen mato-matto voi kuulostaa samalta
- poikkeuksena kurdin ainoa pitkä vokaali ü eli /u:/
kur' = poika
kûr' = kyttyräselkäinen

Lähteet:

Honko, & Mustonen, S. (Toim.). (2018). *Tunne kieli: matka maailman kieliin ja kulttuurisuuteen*. Finn Lectura.

Honko, M., Mustonen, S. & Suur-Askola, L.-M. (toim.) 2021. *Tunne kieli -verkkomateriaali*. Jyväskylän yliopiston Soveltavan kielentutkimuksen keskus & Otaava. Saatavilla: <https://tunnekieli.jyu.fi>.

2.5 Mandariinikiina

Kiinaa puhuu ensikielenään noin 1,2 miljardia ihmistä, ja se on maailman puhutuin äidinkieli. Kiinaan kuuluu useita eri kielimuotoja. Eri kielimuotojen puhujat eivät välttämättä ymmärrä toisiaan. Mandariinikiina on Kiinan virallinen kieli, joka perustuu Pekingin alueen ja maan pohjoisosien kielimuotoon. Mandariinikiinaa opetetaan kouluissa ja käytetään hallinnollisissa yhteyksissä koko maassa. Mandariini kuuluu siniittisiin kieliin, ja sen läheisiä sukukieliä ovat muun muassa kantonikiina ja muut kiinan kielen muodot.⁶

你好

[nǐhǎo] Nǐhǎo

Hei!

谢谢

[xièxiè] Xièxiè

Kiitos!

2.5.1 Yhteistä mandariinikiinassa ja suomessa

Yleislaatuiset yhtäläisyydet

Mandariinikiinan sanajärjestys on sama kuin suomessa: subjekti, verbi, objekti (SVO). Esimerkiksi lauseen *kissa jahtaa palloa* sanajärjestys on sekä suomen että mandariinikiinan kieliopin mukainen. Mandariinikiinassa myös muodostetaan yhdyssanoja samaan tapaan kuin suomessa. Suomen sanapaino on sanan ensimmäisellä tavulla ja muistuttaa mandariinikiinan laskevaa sävelkulkua (ks. äänteelliset eroavaisuudet alla).

Äänteelliset yhtäläisyydet

Mandariinikiinassa on useita kahden vokaalin yhtymiä eli diftongeja, joista osa muistuttaa hieman suomen diftongeja. Mandariinin diftongit /ai/, /au/, /ei/, /uo/, /ou/ ovat samantapaisia, mutta eivät täysin samanlaisia kuin suomen kielen diftongit /ai/, /au/, /ei/, /uo/ ja /ou/.

2.5.2 Erialaista mandariinikiinassa ja suomessa

Yleislaatuiset eroavaisuudet

Mandariinikiinaa kirjoitetaan kiinalaisilla merkeillä, joissa yksi merkki vastaa yhtä tavua. Kirjoitusjärjestelmä eroaa siis suuresti suomen latinalaisiin aakkosiin perustuvasta kirjoituksesta. Perinteisen merkkikirjoituksen lisäksi kirjoitukseen voidaan mandariinikiinassa käyttää pinyin-kirjoitusta, joka perustuu latinalaisiin aakkosiin ja osoittaa oikean ääntämisen. Pinyin-kirjoitusta käytetäänkin usein kirjoitusmerkkien oikean ääntämisen opiskelussa. Mandariinia on perinteisesti kirjoitettu kiinalaisin merkein ylhäältä alas ja takakannesta etukanteen, niin että oikeanpuolimmaisoin pystyrivi luetaan sivulta ensimmäisenä. Nykyään kuitenkin länsimaalainen tyyli kirjoittaa vasemmalta oikealle on yleisempi.

⁶ Kielen kuvauksessa on käytetty lähteenä Gao, S. (2018). Teoksessa: M. Honko & S. Mustonen (toim.), *Tunne kieli* (s. 210–233). Finn Lectura.

Suomesta poiketen mandariinikiinan sanat ovat lyhyitä, yleensä kaksitavuisia. Sanat eivät taivu, vaan merkityseroja luodaan sanojen taivuttamisen sijaan esimerkiksi prepositioilla. Koska sanat eivät taivu, ei sanoilla ole monikkomuotoa. Yleensä lauseyhteys kertoo, tarkoitetaanko sanalla yksikköä vai monikkoa. Mandariinikiinassa verbeillä ei ole suomen kielen kaltaisia aikamuotoja. Sen sijaan ilmaistaan verbin aspekti eli onko tekeminen suoritettu loppuun puhumishetkellä.

Äänteelliset eroavaisuudet

Mandariinikiinasta puuttuvat suomen vokaalit /e/ ja /ø/ eli ö sekä suomen konsonantit /b/, /d/, /g/ ja /r/. Ne voivat siis vaatia mandariinin puhujalta suomea opetellessa erityistä harjoittelua. Vokaali /e/ voi esiintyä tavun sisäisissä vokaalien yhtymissä eli diftongeissa (ks. alla), mutta se ei yksinään erota merkityksiä mandariinin kielessä eikä sitä havaita erilleen omaksi äänneekseen.

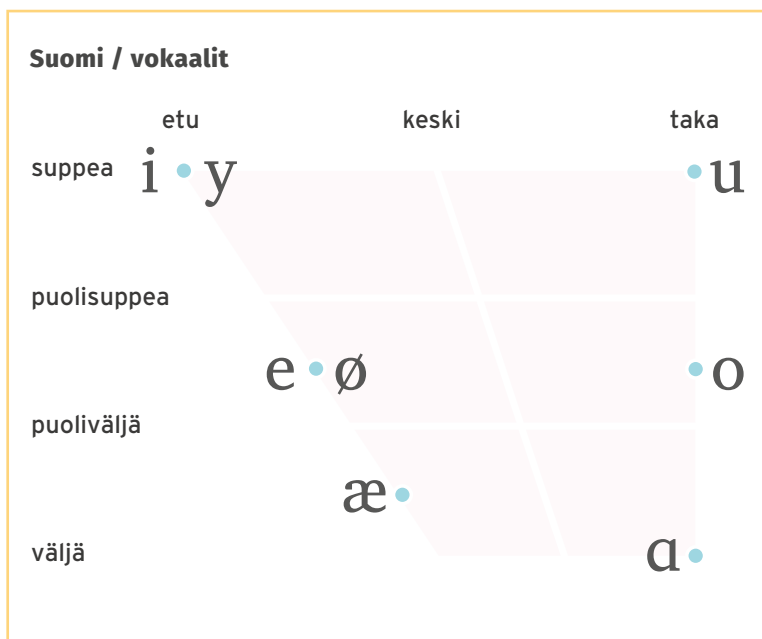
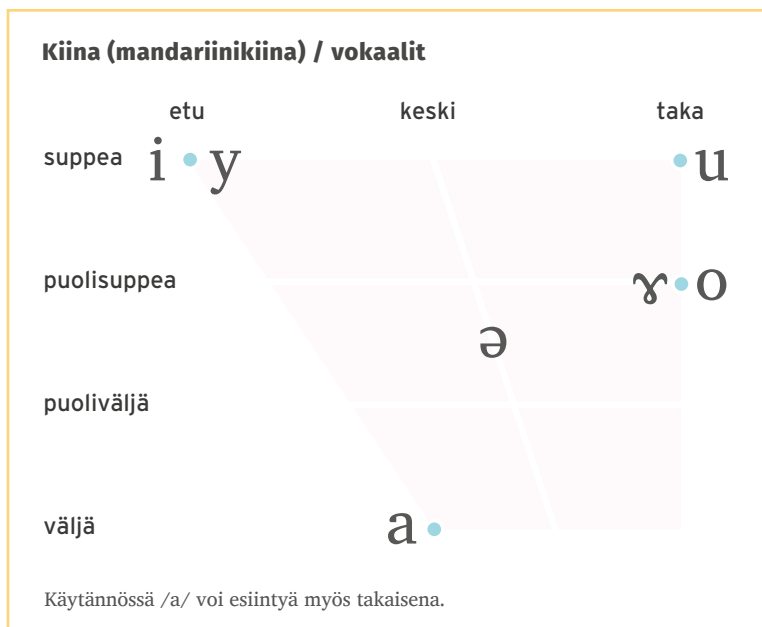
Mandariinikiinassa on suomen tapaan diftongeja eli kahden vokaalin yhtymiä. Osa mandariinin diftongeista muistuttaa suomen diftongeja (ks. yllä), mutta osa ei. Mandariinissa esiintyy kahden vokaalin yhtyminä seuraavat suomesta poikkeavat diftongit: /ua/, /ia/, /yæ/, /yε/ ja /iε/. Lisäksi mandariinissa esiintyy joitain kolmen vokaalin yhtymiä, eli triftongeja, joita ei ole lainkaan suomessa: /iau/, /iou/, /uai/ ja /uei/.

Mandariinikiina on sävelkieli. Tämä tarkoittaa, että sanojen merkitys muuttuu sanassa esiintyvän sävelkulun eli toonin mukaan. Sanalla voi siis olla useita eri merkityksiä, joiden ainoa erottava tekijä on sanan sävelkulku (toni). Varsinaisia sävelkulkuja on neljä, joiden lisäksi viidentenä on niin sanottu neutraali sävelkulku:

1. tasainen (mā = äiti)
2. nouseva (má = hamppu)
3. matala laskeva-nouseva (mǎ = hevonen)
4. laskeva (mà = kirous)
5. neutraali (·ma/·ma = kysymysliite -ko/-kö)

Toonit voidaan merkitä pinyin-kirjoituksessa yllä olevien esimerkkien tavoin. Viides eli neutraali sävelkulku voidaan jättää kirjoituksessa merkitsemättä tai lisätä sanan eteen piste. Perinteisessä merkkikirjoituksessa sävelkulkuja ei merkitä lainkaan. Suomi ei ole sävelkieli, mutta mandariinikiinan neljäs eli laskeva sävelkulku muistuttaa suomen sanapainoa.

2.5.3 Mandariinikiinan vokaalit ja konsonantit

Suomen vokaalit, jotka vaativat todennäköisesti harjoittelua:

- /e/
- /ø/ eli ö
- /ɑ/ eli a ja /æ/ eli ä voivat sekoittua toisiinsa

Kiina (mandariinikiina) / konsonantit

		artikulaatiopaikka										
		bilabiaalinen	labio-dentaalinen	dentaalinen	alveolaarinen	post-alveolaarinen	retro-fleksinen	palataalinen	velaarinen	uvulaarinen	faryngaalinen	glottaalinen
artikulaatiotapa	klusiiili	p		t					k			
	nasaali	m		n					ŋ			
	tremulantti											
	yksitäräinen tremulantti											
	frikatiivi		f		s		ʃ ʒ	ç	x			
	lateraalinen frikatiivi											
	approksimantti (puolivokaali)							j				
	lateraali			l								
	affrikaatta			ts			tʃ	tç				

Lisäksi monilla konsonanttifoneemeilla on aspiroituun vastine: p - p^h, t - t^h, k - k^h, ts - ts^h, tʃ - tʃ^h, tç - tç^h. Lisäksi soinnillinen labiaalis-velaarinen approksimantti w.

Suomi / konsonantit

		artikulaatiopaikka										
		bilabiaalinen	labio-dentaalinen	dentaalinen	alveolaarinen	post-alveolaarinen	retro-fleksinen	palataalinen	velaarinen	uvulaarinen	faryngaalinen	glottaalinen
artikulaatiotapa	klusiiili	p b		t d					k g			
	nasaali	m		n					ŋ			
	tremulantti			r								
	yksitäräinen tremulantti											
	frikatiivi		f		s	ʃ					h	
	lateraalinen frikatiivi											
	approksimantti (puolivokaali)		v					j				
	lateraali			l								
	affrikaatta											

Suomen konsonantit, jotka vaativat todennäköisesti harjoittelua:

- /r/
- /d/
- pitkät konsonantit
- /b/
- /g/

Vertailtavina kielinä suomi ja mandariini

Kohdekielenä suomi

Yleisesti:

- puhekielen ja kirjoitetun kielen ero
- pitkät sanat
- sanat taipuvat
- sanapaino sanan ensimmäisellä tavulla

Äänteelliset ominaispiirteet:

- kirjain-äännevuorot
 - vokaalivaltaisuus
 - vokaalisointu
 - sanan vokaalit mukautuvat toisiinsa eli ovat soinnussa keskenään esim. talossa ei talossA
 - 18 diftongia eli kahden vokaalin yhtymää
- kirjoitetun:**
- ai, ei, oi, ui, yi, äi, öi, au, eu, iu, ou, äy, öy, iy, ey, ie, uo, yö
- äänteellisesti:**
- /ai/, /ei/, /oi/, /ui/, /yi/, /æi/, /øi/, /au/, /eu/, /iu/, /ou/, /æy/, /øy/, /iy/, /ey/, /ie/, /uo/, /yø/
- äänneiden kesto erottaa merkityksiä esim. tuli-tuuli, kuka-kukka

Mitä yhteistä kieleillä on?

Yleisesti:

- sanajärjestys subjekti, verbi, objekti (SVO) esim. lapset heittävät palloa
- yhdyssanat

Äänteelliset ominaispiirteet:

- mandariinin diftongit /ai/, /au/, /ei/, /uo/ ja /ou/ muistuttavat suomen diftongeja
- mandariinin laskeva tooni ja suomen sanapaino muistuttavat toisiaan

Lähtökielenä mandariini

Yleisesti:

- sanat pääosin kaksitavuisia
- sanat eivät taivu
- kirjoitus kiinalaisilla merkeillä
- lisäksi pinyin-merkit, jotka perustuvat latinallisiin aakkosiin
- lukusuunta perinteisesti ylhäältä alas, takakannesta etukanteen, nykyään usein vasemmalta oikealle

Äänteelliset ominaispiirteet:

- puuttuu /e/ ja /ø/ eli ö
 - /e/ esiintyy vain vokaalien yhtymissä
 - diftongit eli kahden vokaalin yhtymät: /ua/, /ia/, /yæ/, /yε/, /ie/
 - triftongit eli kolmen vokaalin yhtymät: /iau/, /iou/, /uai/, /uei/
 - puuttuu /b/, /d/, /g/, /h/ ja /r/
 - 5 toonia eli sävelkulkua
1. tasainen pitkä (esim. mā = äiti)
 2. nouseva (esim. má = hamppu)
 3. alussa matala, nousee sitten (esim. mǎ = hevonen)
 4. laskeva (esim. mà = kirous)
 5. neutraali (esim. ma kysymyspartikkeli -ko/-kö)
- tooni muuttaa sanan merkityksen

Lähteet:

Honko, & Mustonen, S. (2018). *Tunne kieli: matka maailman kieliin ja kielitietoisuuteen* (1. painos.). Finn Lectura.

Honko, M., Mustonen, S. & Suur-Askola, L.-M. (toim.). 2021. *Tunne kieli -verkkomateriaali*. Jyväskylän yliopiston Soveltavan kielentutkimuksen keskus & Otava. Saatavilla: <https://tunnekieli.jyu.fi>.

2.6 Somali

Waan ku salaamay

[wa:nkusala:mai]

Tervehdin sinua!

Mahadsanid

[mahadsanid]

Kiitos!

Somalin kieltä puhutaan pääasiassa Somaliassa Itä-Afrikassa. Lisäksi somalia puhutaan vähemmistökielenä Etiopiassa ja Keniassa. Somalin kielellä on arviolta 20–25 miljoonaa puhujaa maailmassa. Somali on kuušilainen kieli ja sen sukukieliä ovat muun muassa oromo ja afar, joita puhutaan Etiopian, Eritrean ja Djiboutin alueilla.⁷

2.6.1 Yhteistä suomessa ja somalissa

Yleislaatuiset yhtäläisyydet

Somalin kieltä kirjoitetaan latinalaisilla aakkosilla vasemmalta oikealle, kuten suomea. Molemmissa kielissä sanat taipuvat, niihin voidaan lisätä erilaisia liitteitä ja niitä voidaan yhdistää yhdyssanoiksi. Somalin kielen verbit taipuvat pääosin samoin kuin suomessa: persoonan, luvun ja aikamuodon mukaan. Molemmissa kielissä myös muodostetaan uusia sanoja johtamalla. Esimerkiksi suomen sanasta *tanssi* voidaan johtaa substantiivi *tanssija* tai verbi *tanssia*.

Äänteelliset yhtäläisyydet

Sekä somalin että suomen kieltä kirjoitetaan pitkälti niin kuin äännetään, eli kielissä on hyvä kirjain-äännevastaavuus. Lisäksi molemmissa kielissä voi esiintyä äännemuutoksia sanoja taivutettaessa, kuten esimerkiksi suomessa sanoissa *paita*, *paidassa*.

Somalissa ja suomessa on viisi samaa diftongia eli kahden vokaalin yhtymää: /au/, /ai/, /ei/, /oi/, /ou/. Somalin kielessä diftongit kuitenkin kirjoitetaan tekstissä eri tavalla kuin suomessa, vaikka ne äännetään samoin. Lisäksi somalissa esiintyy pitkiä ja lyhyitä vokaaleja, kuten suomessa. Pitkät vokaalit merkitään yleensä kirjoituksessa suomen tapaan kahdella kirjaimella, esimerkiksi *tili*, *tiili* tai *tuli*, *tuuli*.

2.6.2 Erialaista suomessa ja somalissa

Yleislaatuiset eroavaisuudet

Somalin kielen sanat ovat usein suomen sanoja lyhyempiä, vain yksi- tai kaksitavuisia. Somalissa substantiiveilla on feminiini- ja maskuliinimuoto, kun taas suomessa sanoilla ei ole sukua. Myös somalin sanajärjestys poikkeaa suomesta. Somalin sanajärjestys on subjekti, objekti, verbi (SOV). Esimerkiksi suomen ilmaisu *kissa leikkii pallolla* sanottaisiin somalin sanajärjestyksen mukaan *kissa pallolla leikkii*. Vaikka somalin sanat taipuvat, ne eivät taivu paikallissijoissa (esim. *kotiin*, *kaupasta*, *Tampereella*), vaan sijamuodot ilmaistaan erillisillä prepositioilla. Myös adjektiivien vertailu muodostetaan prepositioilla.

⁷ Kielen kuvauksessa on käytetty lähteenä Ali Hersi, L. (2018). Teoksessa: M. Honko & S. Mustonen (toim.), *Tunne kieli* (s. 300–319). Finn Lectura.

Äänteelliset eroavaisuudet

Somalin kielessä on viisi vokaalia, joista jokaisella on olemassa muunnos, jolla ei ole kirjoitettussa kielessä omaa kirjainta. Esimerkiksi vokaalilla a on somalissa myös ä-mäinen muunnos ja vokaalilla o on ö-mäinen muunnos. Molemmissa kielissä on diftongeja, mutta suomen /uo/ puuttuu somalin kielestä kokonaan. Tämän vuoksi somalinkielinen puhuja saattaa sanoa suomen diftongin /uo/ muodossa /ou/. Esimerkiksi sanasta *tuoli* voi tulla *touli*.

Somalin kielessä on yhteensä 22 konsonanttia, joista osa eroaa suomen konsonanteista. Somalista puuttuvat kokonaan suomen konsonantit /p/, /v/ eli v ja /ŋ/ eli äng-äänne. Soinniton konsonantti /p/ korvautuu usein somalinkielisen puhujan suomessa soinnillisella konsonantilla /b/. Esimerkiksi sana *posti* voi ääntyä *bosti* tai sana *pala* voi olla *bala*. Suomen /v/ eli v sen sijaan korvautuu somalinkielisen puhujan suomessa usein konsonantilla /f/. Esimerkiksi sana *vesi* voi ääntyä *fesi*. Saman sanan sisällä voi myös tapahtua useampi näistä suomen ja somalin välisistä eroista johtuva muutos. Esimerkiksi *Vuosaari* voi muuttua muotoon *Foussaari* tai *vuosi* voi ääntyä *fousi*.

Somalin kielestä puuttuvat suomen pitkät konsonantit /p:/, /t:/, /k:/ ja /s:/, joita merkitään kirjoituksessa tuplakirjaimin: pp, tt, kk, ss. Tämän vuoksi suomen kielen sanat, joissa konsonanttien p, t, k tai s pituus vaihtelee taivutettaessa, voivat vaatia harjoittelua. Esimerkiksi sanoissa *sukka*, *sukan*, *sukkia*, *sukat* ja *hippa*, *hipan*, *hippaa*, *hipat* konsonantin pituus on pitkä tai lyhyt sanan taivutusmuodosta riippuen.

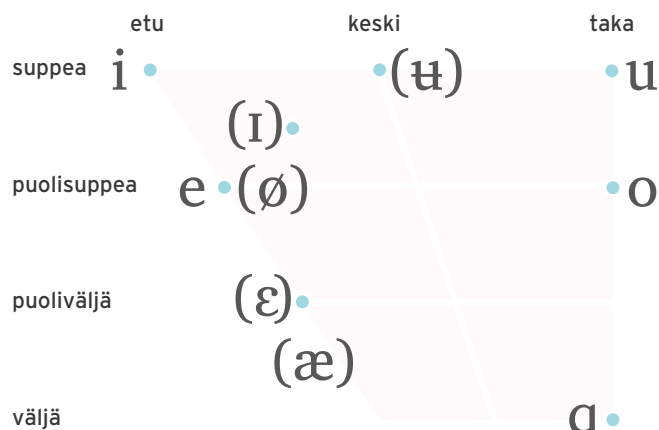
Somalin kielessä on sävelkorko, jota ei ole suomen kielessä. Somalissa sanapaino muodostetaan ensisijaisesti nostamalla tavun vokaalin sävelkorkeutta eli sävelkorkoa. Sävelkorko voi esiintyä sanan alussa tai lopussa ja sen paikka muuttaa sanan merkityksen. Sävelkorolla ilmaistaan myös monikkoa.

2.6.3 Somalin vokaalit ja konsonantit

Suomen vokaalit, jotka vaativat todennäköisesti harjoitusta:

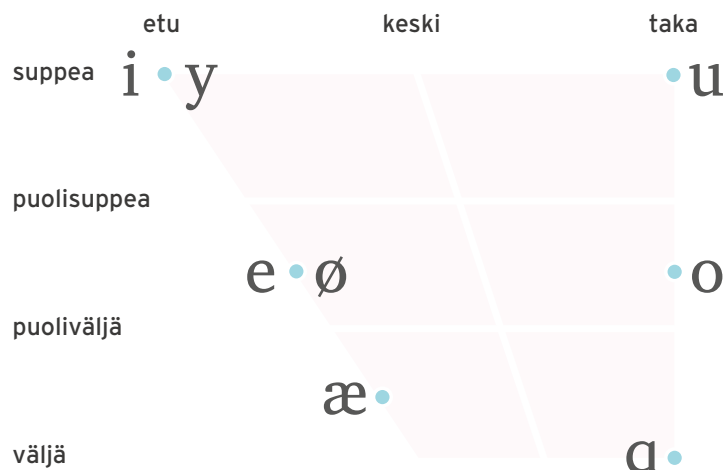
- /y/
- /ø/ eli ö
- /o/ voi ääntyä ö-mäisenä /ø/
- /ɑ/ eli a voi ääntyä ä-mäisenä /æ/
- /e/ voi ääntyä väljempänä /ɛ/
- /u/ voi ääntyä y-mäisempänä eli etisempänä /ʏ/
- /i/ voi ääntyä e-mäisempänä eli väljempänä /ɪ/
- suomen /uo/ ääntyy helposti toisinpäin /ou/

Somali / vokaalit

Kuvauksesta riippuen somalin kielen vokaalissa esitetään joko 5 tai 10 vokaalia sen mukaan, pidetäänkö sulkeisiin merkittyjä äänneitä foneemeina vai muiden vokaalifoneemien allofoneina.

Suomi / vokaalit

Somali / konsonantit

		artikulaatiopaikka										
		bilabiaalinen	labio-dentaalinen	dentaalinen	alveolaarinen	post-alveolaarinen	retro-fleksinen	palataalinen	velaarinen	uvulaarinen	faryngaalinen	glottaalinen
artikulaatiotapa	klusiili	b		t d			ɖ		k g	q		ʔ
	nasaali	m		n								
	tremulantti			r								
	yksitäräinen tremulantti											
	frikatiivi		f		s	ʃ				χ	ħ ʕ	h
	lateraalinen frikatiivi											
	approksimantti (puolivokaali)								j			
	lateraali				l							
	affrikaatta					tʃ						

Lisäksi soinnillinen labiaalis-velaarinen approksimantti w.

Suomi / konsonantit

		artikulaatiopaikka										
		bilabiaalinen	labio-dentaalinen	dentaalinen	alveolaarinen	post-alveolaarinen	retro-fleksinen	palataalinen	velaarinen	uvulaarinen	faryngaalinen	glottaalinen
artikulaatiotapa	klusiili	p b		t d					k g			
	nasaali	m		n					ŋ			
	tremulantti			r								
	yksitäräinen tremulantti											
	frikatiivi		f		s	ʃ						h
	lateraalinen frikatiivi											
	approksimantti (puolivokaali)		v						j			
	lateraali				l							
	affrikaatta											

Suomen konsonantit, jotka vaativat todennäköisesti harjoittelua:

- /p/
- /v/ eli v
- /ŋ/ eli äng-äänne
- pitkät konsonantit /p:/, /t:/, /k:/ ja /s:/
- affrikaatta tf /tʃ/ voi vaikuttaa suomen sanojen tavuttamiseen: met-sä – me-tsä

Vertaittavina kielinä suomi ja somali

Kohdekielenä suomi

Yleisesti:

- puhekielen ja kirjoitetun kielen ero
- pitkät sanat
- yhdyssanat
- sanajärjestys subjekti, verbi, objekti (SVO) esim. lapset heittävät palloa
- sanapaino sanan ensimmäisellä tavulla

Äänneiliset ominaispiirteet:

- vokaalivaltaisuus
 - vokaalisointu
 - sanan vokaalit mukauttavat toisiinsa eli ovat soinnussa keskenään esim. talossa ei talossä
 - 18 diftongia eli kahden vokaalin yhtymää
- kirjoitettuna:**
ai, ei, oi, ui, yi, äi, öi, au, eu, iu, ou, äy, öy, iy, ey, ie, uo, yö
- äänneilisesesti:**
/ai/, /ei/, /oi/, /ui/, /yi/, /æi/, /øi/, /au/, /eu/, /iu/, /ou/, /æy/, /øy/, /iy/, /ey/, /ie/, /uo/, /yø/
- äänneiden kesto erottaa merkityksiä esim. tuli-tuuli, kuka-kukka

Mitä yhteistä kielellä on?

Yleisesti:

- kirjoitetaan latinalaisin aakkosin vakaammalta oikealle
- sanat taipuvat

Äänneiliset ominaispiirteet:

- kirjain-äännevasaavuus pitkälti samankaltainen
- pitkät ja lyhyet vokaalit
- samoja diftongeja eli kahden vokaalin yhtymiä:
/au/, /ai/, /ei/, /oi/, /ou/

Lähtökielenä somali

Yleisesti:

- lyhyitä sanoja
- substantiiveilla feminiini- ja maskuliinimuoto
- sanajärjestys subjekti, objekti, verbi (SOV) esim. lapset palloa heittävät

Äänneiliset ominaispiirteet:

- 5 vokaalia, joista jokaisella muunnos, jolla ei ole kirjoitusmerkkiä
- esim. a:lla /ɑ/ on ä-mäinen muunnos /æ/
- esim. o:lla /o/ on ö-mäinen muunnos /ø/
- 5 diftongia eli kahden vokaalin yhtymää
- suomen /uo/ puuttuu ja korvautuu /ou/ esim. Suomi → Soumi
- 22 konsonanttia
- puuttuu: /p/ eli p, /v/ eli v, /ŋ/ eli äng-ääne
- /v/ eli v korvautuu konsonantilla /f/ esim. vesi → fesi
- /p/ korvautuu konsonantilla /b/ esim. posti → bosti
- samassa sanassa voi korvaantua useampi äänne esim. Vuosaari → Fousaari
- tuplakonsonantit kk/pp/ss/tt puuttuvat
- sävelkorko vaikuttaa sanan merkitykseen
- voi esiintyä sanan alussa tai lopussa

Lähteet:

- Honko, & Mustonen, S. (Toim.). (2018). *Tunne kieli: maika maailman kieliin ja kieltitietoisuuteen*. Finn Lectura.
- Honko, M., Mustonen, S. & Suur-Askola, L.-M. (toim.) 2021. *Tunne kieli -verkkomateriaali*. Jyväskylän yliopiston Soveltavan kielentutkimuksen keskus & Ota. Saatavilla: <https://tunnekieli.jyu.fi>.
- Uusi kielemme. (2021). Osoitteesta: <https://uusikiellemme.fi/finnish-vocabulary/etymology/finnish-ata-verbs-borrowed-from-swedish/>
- Lemmetty, S. (1999). *Review of Speech Synthesis Technology*. Pro gradu. Helsinki University of Technology. Osoitteesta: http://research.spa.aalto.fi/publications/theses/lemmetty_mst/chap3.html

2.7 Thai

Thain kieltä puhuu maailmassa arviolta 56 miljoonaa ihmistä. Thain kielellä on useita alueellisia murteita. Thaimaan virallinen kieli on thain yleiskieli, joka perustuu Keski-Thaimaan murteeseen. Sitä käytetään muun muassa kouluissa, mediassa ja virastoissa. Thain virallista muotoa käytetään myös yhteisenä kielenä silloin, kun puhujat tulevat eri murrealueilta. Myös tässä oppaassa tarkastellaan thain yleiskieltä eli kielen virallista muotoa. Thai kuuluu thailaisiin kieliin ja sen läheisiä sukukieliä puhutaan muun muassa Vietnamissa, Laosissa ja Etelä-Kiinassa.⁸

2.7.1 Yhteistä thaissa ja suomessa

Yleislaatuiset yhtäläisyydet

Thain kieltä luetaan ja kirjoitetaan suomen tapaan vasemmalta oikealle, vaikka kielten kirjoitusjärjestelmät ovatkin muuten erilaiset. Thain sanajärjestys on sama kuin suomessa: subjekti, verbi, objekti (SVO). Esimerkiksi suomenkielinen lause *opettaja lainaa kirjan* on sekä suomen että thain sanajärjestyksen mukainen.

Äänteelliset yhtäläisyydet

Thain kielessä on neljä samaa kahden vokaalin yhtymää, eli diftongia kuin suomessa: /ai/, /au/, /eu/, /iu/. Nämä esiintyvät esimerkiksi suomen sanoissa *taika*, *laulu*, *peura* ja *liukuri*. Lisäksi thaissa on pitkiä vokaaleja ja joitain pitkiä konsonantteja suomen tapaan.

2.7.2 Erilaista thaissa ja suomessa

Yleislaatuiset eroavaisuudet

Thain kieltä kirjoitetaan merkkeihin perustuvalla kirjoitusjärjestelmällä. Kirjoitusjärjestelmä on siis eri kuin suomessa, jota kirjoitetaan latalaisilla aakkosilla. Thain kielessä sanat ovat lyhyempiä kuin suomessa, usein vain yksitavuisia. Thaissa sanat eivät myöskään taivu. Thain kielen kysymyslauseissa kysymyssana tulee lauseen loppuun. Suomessa kysymyssana on lauseen alussa (esimerkiksi *Mitä kello on?*).

puhujalla on nainen

สวัสดีค่ะ

[saJ.watJ.di:ɬ]

Sawaddii ka

Hei!

ขอบคุณค่ะ

[kʰɔ:pJ.kʰunɬ]

Kopun ka

Kiitos!

puhujalla on mies

สวัสดีครับ

[saJ.watJ.di:ɬ]

Sawadii krap

Hei!

ขอบคุณครับ

[kʰɔ:pJ.kʰunɬ]

Kopun krap

Kiitos!

⁸ Kielen kuvauksessa on käytetty lähteenä Kangaspunta, B. (2018). Teoksessa: M. Honko & S. Mustonen (toim.), *Tunne kieli* (s. 344–359). Finn Lectura.

Äänteelliset eroavaisuudet

Thain kieltä ei kirjoiteta niin kuin äännetään, toisin kuin suomea. Thaissa on yhdeksän vokaalia, joilla on lyhyt ja pitkä muoto. Vokaalin lyhyt ja pitkä muoto muodostavat yhden vokaaliparin. Vokaalipareja on yhdeksän.

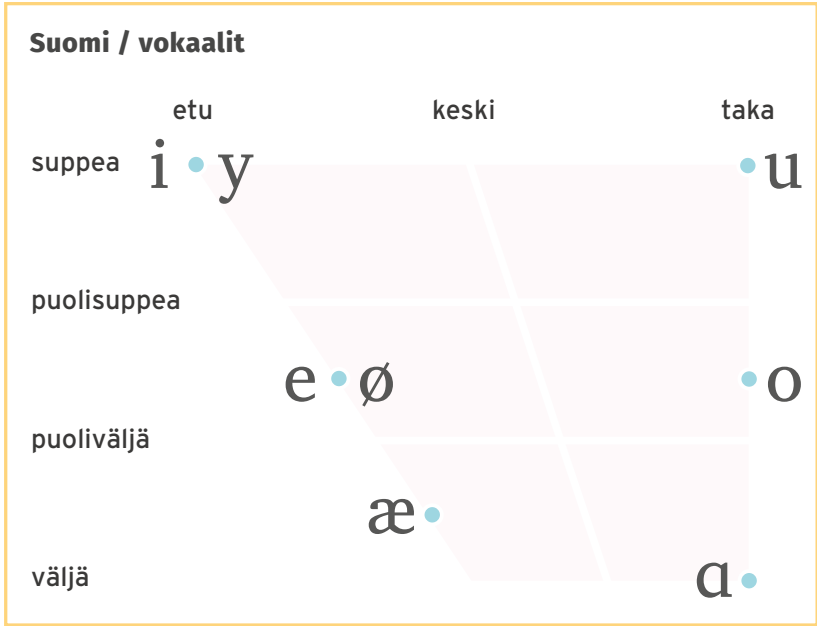
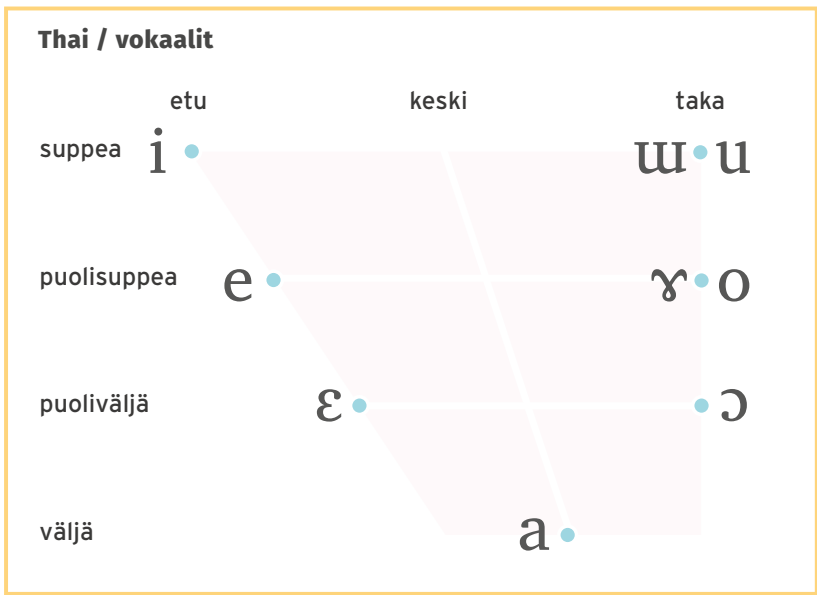
Thaissa on yhteensä 15 erilaista kahden vokaalin yhtymää eli diftongia. Näistä neljä löytyy myös suomesta (ks. äänteelliset yhtäläisyydet yllä). Suurin osa thain diftongeista kuitenkin puuttuu suomesta. Lisäksi thaissa on joitain kolmen vokaalin yhtymiä, joita ei ole suomessa lainkaan.

Thain kielessä ei ole suomen konsonanttia /v/ eli v. Thain puhuja saattaa korvata suomen v-äänteen puheessaan thain konsonantilla /w/, joka esiintyy esimerkiksi englannin sanassa *why*. Esimerkiksi suomen sana *vesi* saattaa ääntyä *wesi*. Myös suomen /r/ saattaa joskus ääntyä konsonanttina /l/. Esimerkiksi sana *loru* voi ääntyä *lolu*. Thaissa esiintyy suomen tapaan joitain pitkiä konsonantteja. Konsonantit /r/, /l/ ja /n/ eivät kuitenkaan voi thaissa ääntyä pitkinä. Esimerkiksi suomen sanat *tulli*, *tarra* ja *onni* voivat tästä syystä vaatia thain puhujalta harjoittelua. Thain kielessä 24 eri konsonanttia voi esiintyä sanan alussa, mutta vain kahdeksan konsonanttia voi esiintyä sanan lopussa. Esimerkiksi suomen /ŋ/ eli äng-äänne voi thaissa olla myös sanan alussa. Suomen konsonantit /l/ ja /s/ puolestaan eivät voi thaissa esiintyä sanan lopussa. Esimerkiksi suomen sanat *askel* ja *paras* eivät olisi mahdollisia thain kielessä. Thain puhuja saattaa suomessa korvata sananloppuisen /l/ tai /s/ -konsonantin toisella tai jättää sen kokonaan pois. Esimerkiksi suomen sana *opas* voi ääntyä *opat* tai *opa*.

Thai on sävelkieli. Tämä tarkoittaa sitä, että thaissa sanan sävelkulku erottaa sanojen merkityksiä. Thaissa on viisi erilaista sävelkulkua eli toonia: laskeva, korkea, keskikorkea, nouseva ja matala. Esimerkiksi thain sana /pa:/ voi toonista riippuen merkitä sanoja:

1. tasainen (pa: = heittää)
2. matala (pa: = metsä)
3. laskeva (pa: = täti)
4. korkea (pa: = isi)

2.7.3 Thain vokaalit ja konsonantit

Suomen vokaalit, jotka vaativat todennäköisesti harjoittelua:

- /y/ eli y
- /ø/ eli ö
- /ɑ/ eli a
- /æ/ eli ä

Thai / konsonantit

		artikulaatiopaikka										
		bilabiaalinen	labio-dentaalinen	dentaalinen	alveolaarinen	post-alveolaarinen	retro-fleksinen	palataalinen	velaarinen	uvulaarinen	faryngaalinen	glottaalinen
artikulaatiotapa	klusiiili	p b		t d					k			ʔ
	nasaali	m		n				ŋ				
	tremulantti			r								
	yksitäräinen tremulantti											
	frikatiivi		f	s								h
	lateraalinen frikatiivi											
	approksimantti (puolivokaali)							j				
	lateraali				l							
	affrikaatta				tʃ tʃʰ							

Lisäksi p^h, t^h ja k^h.

Lisäksi soinnillinen labiaalis-velaarinen approksimantti w.

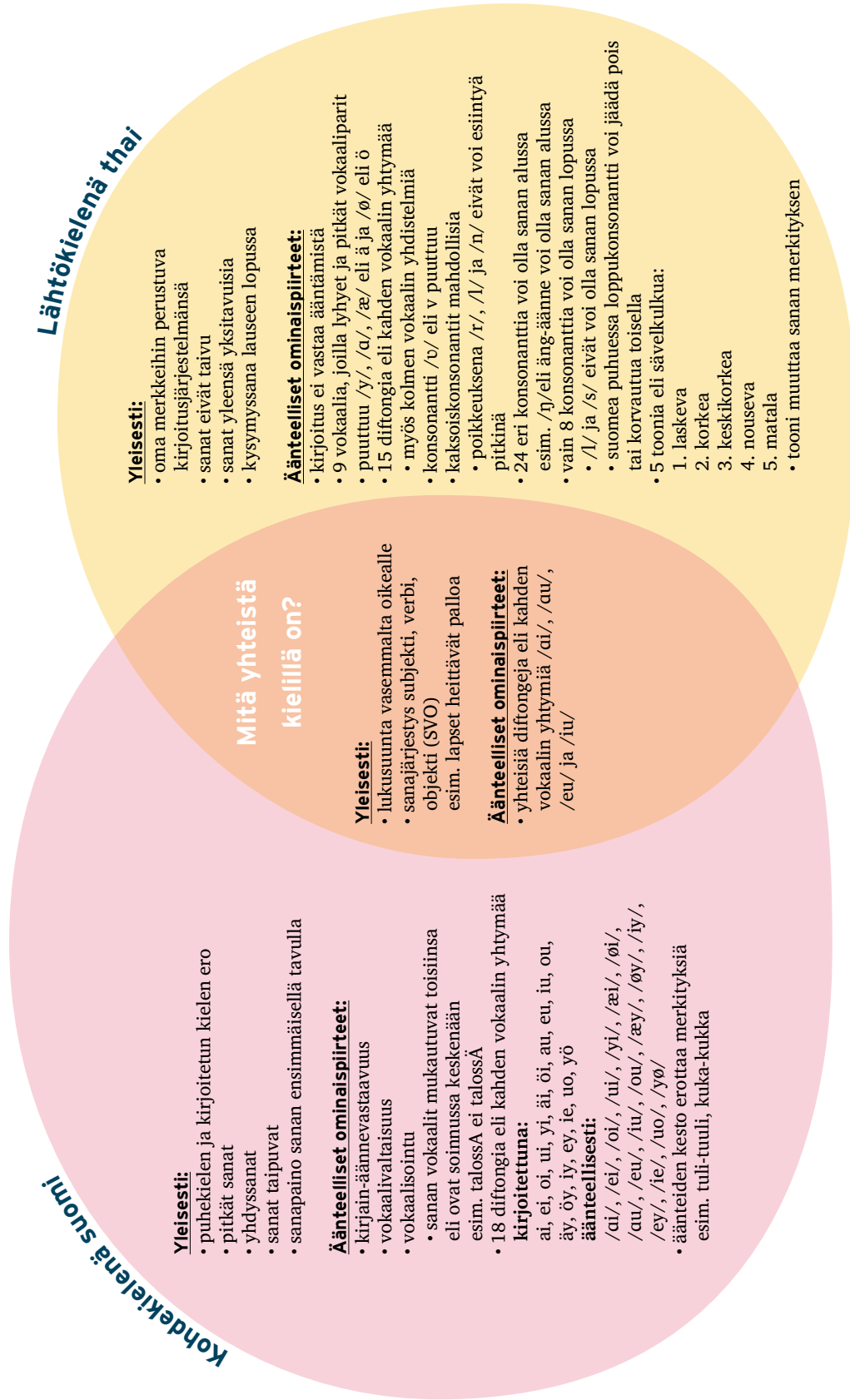
Suomi / konsonantit

		artikulaatiopaikka										
		bilabiaalinen	labio-dentaalinen	dentaalinen	alveolaarinen	post-alveolaarinen	retro-fleksinen	palataalinen	velaarinen	uvulaarinen	faryngaalinen	glottaalinen
artikulaatiotapa	klusiiili	p b		t d					k g			
	nasaali	m		n				ŋ				
	tremulantti			r								
	yksitäräinen tremulantti											
	frikatiivi		f	s	ʃ							h
	lateraalinen frikatiivi											
	approksimantti (puolivokaali)		v					j				
	lateraali				l							
	affrikaatta											

Suomen konsonantit, jotka vaativat todennäköisesti harjoittelua:

- /v/ eli v
- /r/ saattaa korvautua konsonantilla /l/
- sananloppuiset /l/ ja /s/ voivat korvautua toisella konsonantilla tai pudota pois

Vertailtavina kielinä suomi ja thai

Lähteet:

Honko, & Mustonen, S. (Toim.). (2018). *Tunne kieli: maika maailman kielim ja kielitietoisuuteen*. Finn Lectura.

Honko, M., Mustonen, S. & Suur-Askola, L.-M. (toim.) 2021. *Tunne kieli -verkkomateriaali*. Jyväskylän yliopiston Soveltavan kielentutkimuksen keskus & Otava. Saatavilla: <https://tunnekieli.jyu.fi>.

2.8 Turkki

Merhaba

[merhaba]

Hei!

Teşekkürler

[teʃeˈkʏrleɾ]

Kiitos!

Turkki on enemmistökieli Turkissa ja vähemmistökieli 35 muussa maassa. Turkkia puhuu ensikielenään arvioiden mukaan jopa yli 80 miljoonaa ihmistä. Turkkia puhutaan muun muassa Bulgariassa, Romaniassa, Serbiassa (erityisesti Kosovossa), Pohjois-Makedoniassa, Syyriassa, Kreikassa ja Israelissa (turkinjuutalaiset). Turkki on myös Kyproksen toinen virallinen kieli ja Pohjois-Kyproksen virallinen kieli. Yli 2 miljoonaa turkkilaista asuu Saksassa ja merkittävässä turkinkielisissä yhteisöissä Itävallassa, Belgiassa, Alankomaissa, Sveitsissä ja Yhdistyneessä kuningaskunnassa. Turkki kuuluu eteläturkkilaisiin kieliin, ja sen sukukieliä ovat muun muassa gagauzi, azeri ja turkmeeni.⁹

2.8.1 Yhteistä turkissa ja suomessa

Yleislaatuiset yhtäläisyydet

Sekä turkkia että suomea kirjoitetaan latinalaisin aakkosin vasemmalta oikealle. Turkissa on suomen tapaan pitkiä sanoja, sanat taipuvat ja sanoihin voi liittyä useita eri päätteitä. Esimerkiksi suomessa sanaan *koulu* voi liittää monta päätettä: *koulussa*, *koulussako*, *koulutkin*, *kouluunko*. Turkissa esimerkiksi sanaan *ev* eli *koti* voi liittää suomen tapaan useita päätteitä: *ev* 'koti', *evim* 'kotini', *evimde* 'kotonani'. Kummassakaan kielessä sanoilla ei ole sukua tai artikkelia.

Äänteelliset yhtäläisyydet

Turkkia kirjoitetaan pitkälti samoin kuin sitä äännetään, kuten suomeakin. Molemmissa kielissä on siis hyvä kirjain-äännevastaavuus. Turkin vokaalit muistuttavat suomen vokaaleja. Turkissa on myös soinnillisia ja soinnittomia konsonantteja, kuten suomessa.

Turkin kielessä on suomea muistuttava vokaalisointu. Tämä tarkoittaa, että sanan sisällä vain tietyt vokaalit voivat esiintyä toistensa kanssa. Turkin vokaalisoinnun mukaan sanassa voi esiintyä vain etu- tai takavokaaleja. Turkin vokaalisointuun vaikuttaa myös huulten pyöreys. Esimerkiksi pyöreän etuvokaalin /y/ kanssa samassa sanassa voi esiintyä vain toinen pyöreä etuvokaali, toisin sanoen /y/ tai /ø/ eli ö. Turkin vokaalisointu voi olla hyödyksi suomea oppiessa. Toisaalta suomen ja turkin vokaalisoinnut eroavat hieman toisistaan, minkä vuoksi suomen sanat, jotka eivät noudata turkin vokaalisointua (esimerkiksi *kirjoituspöytä* ja *sipuli*), saattavat vaatia paljon harjoittelua.

⁹ Kielen kuvauksessa on käytetty lähteenä Kütük, H. (2018). Teoksessa: M. Honko & S. Mustonen (toim.), *Tunne kieli* (s. 360–383). Finn Lectura.

2.8.2 Erilaista turkissa ja suomessa

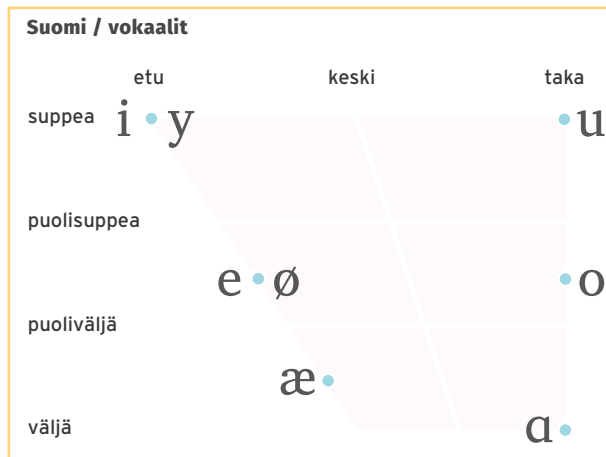
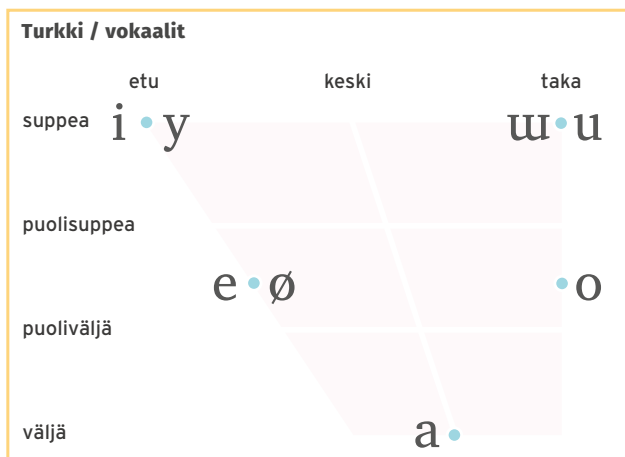
Yleislaatuiset eroavaisuudet

Turkissa sanat kirjoitetaan yleensä erilleen, kun taas suomessa on paljon yhdyssanoja. Sanat taipuvat molemmissa kielissä ja erilaisia päätteitä on paljon. Turkissa sanan vartalo ei kuitenkaan suomesta poiketen taivutettaessa juurikaan muutu. Turkin puhuja voi esimerkiksi taivuttaa sanan *kukka* muotoon *kukkan*. Turkin ja suomen sanapainot eroavat toisistaan. Turkissa sanapaino on sanan viimeisellä tavulla, kun suomessa paino on ensimmäisellä tavulla. Myös turkin sanajärjestys on eri kuin suomessa: subjekti, objekti, verbi (SOV). Esimerkiksi suomen lause *opettaja ostaa kirjan* sanottaisiin turkin sanajärjestyksen mukaan *opettaja kirjan ostaa*.

Äänteelliset eroavaisuudet

Turkista puuttuu suomen vokaali /æ/ eli ä. Turkin kielessä vokaali e ääntyy kuitenkin umpitavuiissa ä:nä /æ/ ennen konsonantteja l, r ja n. Turkinkieliset puhujat ääntävät myös suomenkielisessä umpitavussa näitä konsonantteja edeltävän e:n vokaalina /æ/ eli ä (esimerkiksi suomen sanoissa *verstas*, *lentää* ja *velka*). Turkissa ei ole suomen kielessä esiintyviä pitkiä vokaaleja tai diftongeja eli vokaalien yhtymiä, joten ne vaativat todennäköisesti harjoittelua. Suomen /r/ eli r on erilainen kuin turkin r-äänne /ɾ/. Turkin /ɾ/ on yksitäräinen eli pehmeämpi ja vähemmän pärisevä kuin suomen /r/.

2.8.3 Turkin vokaalit ja konsonantit

Suomen vokaalit, jotka vaativat todennäköisesti harjoittelua:

- /æ/ eli ä
- vokaalien /ɑ/ eli a ja /æ/ eli ä erottaminen toisistaan
- pitkät vokaalit

Turkki / konsonantit

		artikulaatiopaikka											
		bilabiaalinen	labio-dentaalinen	dentaalinen	alveolaarinen	post-alveolaarinen	retro-fleksinen	palataalinen	velaarinen	uvulaarinen	faryngaalinen	glottaalinen	
artikulaatiotapa	klusiiili	p b			t d			c ɟ	k g				
	nasaali	m			n								
	tremulantti												
	yksitäräinen tremulantti				r								
	frikatiivi		f v		s z	ʃ ʒ			ɣ			h	
	lateraalinen frikatiivi												
	aprosksimantti (puolivokaali)							j					
	lateraali				l								
	affrikaatta												tʃ dʒ

Lisäksi soinnillinen velaaristunut dentaalinen lateraaliaprosksimantti ɭ.

Suomi / konsonantit

		artikulaatiopaikka											
		bilabiaalinen	labio-dentaalinen	dentaalinen	alveolaarinen	post-alveolaarinen	retro-fleksinen	palataalinen	velaarinen	uvulaarinen	faryngaalinen	glottaalinen	
artikulaatiotapa	klusiiili	p b			t d				k g				
	nasaali	m			n				ŋ				
	tremulantti				r								
	yksitäräinen tremulantti												
	frikatiivi		f		s	ʃ						h	
	lateraalinen frikatiivi												
	aprosksimantti (puolivokaali)		v						j				
	lateraali				l								
	affrikaatta												

Suomen konsonantit, jotka vaativat todennäköisesti harjoittelua:

- /r/

Vertailtavina kielinä suomi ja turkki

Kohdekielenä suomi

Yleisesti:

- puhekielen ja kirjoitetun kielen ero
- yhdyssanat
- sanat taipuvat
- sanajärjestys subjekti, verbi, objekti (SVO)
- esim. lapset heittävät palloa
- sanapaino sanan ensimmäisellä tavulla

Äänteelliset ominaispiirteet:

- vokaalivaltaisuus
- 18 diftongia eli kahden vokaalin yhtymää
- kirjoitettuna:
ai, ei, oi, ui, yi, äi, öi, au, eu, iu, ou, äy, öy, iy, ey, ie, uo, yö
- äänteellisesti:
/ai/, /ei/, /oi/, /ui/, /yi/, /æi/, /øi/, /au/, /eu/, /iu/, /ou/, /æy/, /øy/, /iy/, /ey/, /ie/, /uo/, /yø/
- äänteiden kesto erottaa merkityksiä
esim. tuli-tuuli, kuka-kukka

Lähtökielenä turkki

Yleisesti:

- sanat taipuvat
- paljon päätteitä
esim. koti = ev, kotini = evim ja kotonani = evimde
- sanan vartalo ei juuri muutu
esim. kukka – kukkan
- sanat kirjoitetaan yleensä erilleen
- sanajärjestys subjekti, objekti, verbi (SOV)
esim. lapset palloa heittävät
- sanapaino yleensä sanan viimeisellä tavulla

Äänteelliset ominaispiirteet:

- /æ/ eli ä puuttuu
- umpitavuissa e äännyy /æ/ eli ä:nä
konsonanttien l, r ja n edellä
- ei pitkiä vokaaleja
- ei diftongeja

Mitä yhteistä kieleillä on?

Yleisesti:

- latinalaiset aakkoset
- kirjoitetaan vasemmalta oikealle
- sanaan voi liittyä useita päätteitä
- pitkät sanat
- sanoilla ei ole sukua eikä artikkelia

Äänteelliset ominaispiirteet:

- kirjain-äännevastaavuus
- soinnilliset ja soinnittomat konsonantit
- vokaalit muistuttavat toisiaan
- molemmissa 8 vokaalia
- vokaalisointu
- sanan vokaalit mukautuvat toisiinsa eli ovat soinnussa keskenään
esim. talossa ei talossä

Lähteet:

Honko, & Mustonen, S. (Toim.). (2018). *Turme kieli: matka maailman kieltiin ja kielitietoisuuteen*. Finn Lectura.
 Honko, M., Mustonen, S. & Suur-Askola, L.-M. (toim.) 2021. *Turme kieli -verkkomateriaali*. Jyväskylän yliopiston Soveltavan kielentutkimuksen keskus & Otava. Saatavilla: <https://tunnekieli.jyu.fi>.
 Ranne, K. (2015). Kielijärjestelmien samankaltaisuus suomen ja turkin morfologiassa. *Bakkalaureustutkielm.* Tallinnan yliopisto- Viron kielen ja kulttuurin instituutti.

2.9 Venäjä

Venäjä on maailman kahdeksanneksi puhutuin kieli. Venäjällä kielen puhujia asuu noin 137 miljoonaa. Lisäksi venäjää puhuu ensikielenään noin 27 miljoonaa ihmistä muualla maailmassa. Venäjä on virallinen kieli Venäjän lisäksi Valko-Venäjällä, Kazakstanissa ja Kirgisiassa. Venäjä on slaavilainen kieli, ja sen läheisiä sukukieliä ovat esimerkiksi ukraina ja valkovenäjä.¹⁰

Kun tavataan

привет

[prive:t] privet

Hei!

Kun erotaan

пока

[paka:] poka

Hei!

спасибо

[spasi:ba]

Spasibo

Kiitos!

2.9.1 Yhteistä venäjässä ja suomessa

Yleislaatuiset yhtäläisyydet

Venäjässä on sama sanajärjestys kuin suomessa: subjekti, verbi, objekti (SVO). Esimerkiksi lause *äiti ostaa kakun* on sekä venäjän että suomen sanajärjestyksen mukainen. Molemmissa kielissä on yhdyssanoja (esimerkiksi *puoli + päivä = puolipäivä/keskipäivä*, venäjäksi *polden*) ja uusia sanoja voidaan muodostaa johtamalla (esimerkiksi *pyörä > pyöräillä > pyöräilijä*).

Venäjässä yhdyssanojen muodostaminen toimii kuitenkin eri tavalla kuin suomessa. Venäjässä yhdyssanaa ei muodostu, jos ensimmäinen sana on relatiivimääre, eli se ilmaisee esimerkiksi kuulumista johonkin, lajia tai materiaalia. Sekä suomessa että venäjässä sanat taipuvat.

Äänteelliset yhtäläisyydet

Venäjän kielessä yksi kirjain vastaa yleensä yhtä äännettä, kuten suomessa. Molemmissa kielissä on siis hyvä kirjain-äännevastaavuus.

2.9.2 Erialaista venäjässä ja suomessa

Yleislaatuiset eroavaisuudet

Venäjää kirjoitetaan suomesta poiketen kyrillisin kirjaimin. Venäjän kielessä substantiiveilla on kolme sukua: feminiini, maskuliini ja neutri. Suomessa sanoilla ei ole venäjän tapaan kieliopillista sukua. Venäjässä käytetään paljon prepositioita, kuten englannissa ja ruotsissa.

Venäjässä verbeillä on vain yksi mennyt aikamuoto, kun suomessa menneen ajan aikamuotoja on kolme (*söin, olen syönyt, olin syönyt*). Suomen aikamuodoista erityisesti perfekti (*olen syönyt*) voi vaatia harjoitusta. Venäjän kielelle on myös ominaista, että verbiä *olla* ei käytetä kaikissa lauseissa. Esimerkiksi lause *sinä olet ystäväni* on venäjäksi *ty moj drug* eli *sinä minun ystävä*. Lisäksi venäjässä vastataan kysymyksiin usein kielto-sanalla. Esimerkiksi kysymykseen *Etkö opiskele?* voidaan venäjässä vastata *Ei, minä opiskelen*.

¹⁰ Kielen kuvauksessa on käytetty lähteenä Leisiö, L. (2018). Teoksessa: M. Honko & S. Mustonen (toim.), *Tunne kieli* (s. 384–407). Finn Lectura.

Venäjässä intonaatio voi muuttaa lauseen merkityksen. Esimerkiksi väitelause voidaan muuttaa kysymyslauseeksi nousevalla intonaatiolla. Venäjässä sanapaino on liikkuva, eli se liikkuu sanaa taivutettaessa. Sama sana voi tarkoittaa eri asioita eri sanapainoilla. Tämän takia venäjän puhujan on usein harjoitettava suomen sanapainoa, jossa paino on aina sanan ensimmäisellä tavulla.

Venäjässä vieraita ihmisiä teititellään, mutta ystävä- ja perhepiirissä nimistä käytetään usein tuttavallisempia muotoja. Esimerkiksi Marija voi olla perheen kesken Masha tai Mashenka.

Äänteelliset eroavaisuudet

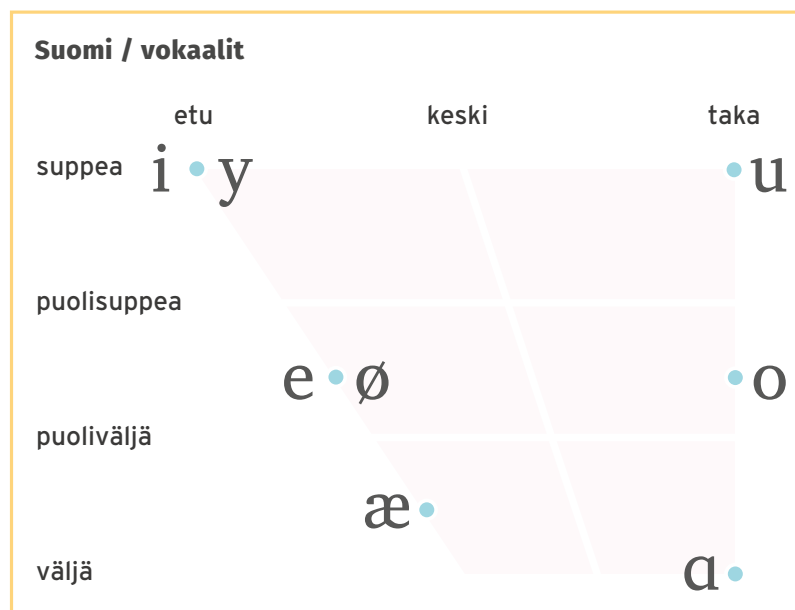
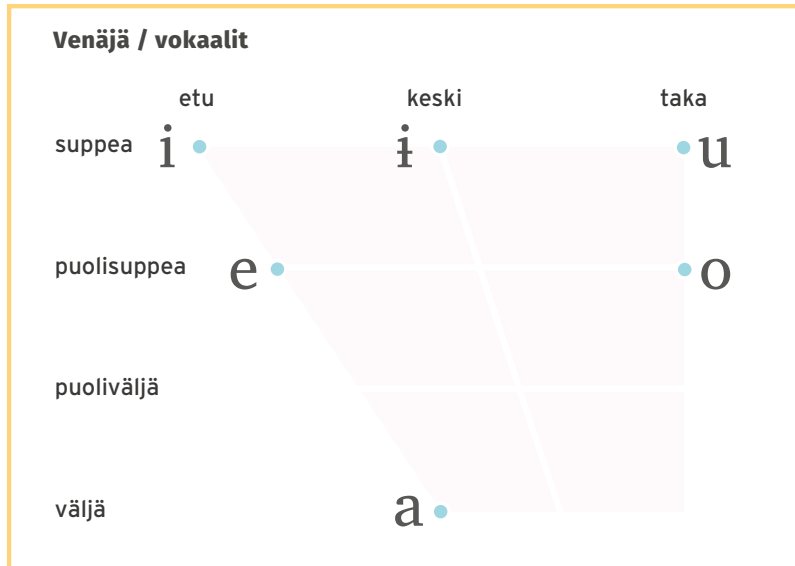
Venäjä on suomea konsonanttipainotteisempi kieli ja konsonantteja on enemmän kuin suomessa. Suomen /ŋ/ eli äng-äänne kuitenkin puuttuu venäjältä kokonaan. Äng-äänne korvautuu usein puheessa konsonanteilla ng eli /ng/. Useimmat venäjän konsonantit voivat olla kovia tai pehmeitä eli niin sanotusti liudentuneita. Suomea puhuttaessa liudentuminen kuulostaa konsonantin j-mäisyydeltä. Esimerkiksi konsonantit /t/, /s/, /l/ ja /k/ voivat venäjänkielisellä puhujalla liudentua suomen sanoissa *Timo* (kuulostaa Timo), *sää* (kuulostaa s'ää) ja *selkä* (kuulostaa sel'kä). Venäjässä konsonantin liudentaminen muuttaa sanan merkityksen. Venäjässä esiintyy myös joitain kaksoiskonsonantteja. Konsonantin kesto ei kuitenkaan vaikuta sanan merkitykseen samalla tavalla kuin suomessa.

Venäjältä puuttuvat suomen vokaalit /y/, /ø/ eli ö ja /æ/ eli ä, minkä vuoksi ne vaativat usein harjoittelua. Lisäksi venäjässä ei ole lainkaan pitkiä vokaaleja. Vokaalin pituus ei siis muuta sanojen merkityksiä. Tästä syystä suomen pitkien ja lyhyiden vokaalien eron oppiminen vaatii todennäköisesti harjoittelua. Esimerkiksi suomen sanat *sika*, *siika* ja *tuli*, *tuuli* voivat kuulostaa venäjänkielisen puhujan korvaan samalta. Venäjältä puuttuvat myös täysin suomelle tyypilliset kahden vokaalin yhtymät eli diftongit. Esimerkiksi suomen diftongit /ie/ ja /ei/ vaativat usein erityistä harjoittelua.

2.9.3 Venäjän vokaalit ja konsonantit

Suomen vokaalit, jotka vaativat todennäköisesti harjoittelua:

- /y/
- /ø/ eli ö
- /æ/ eli ä
- kahden vokaalin yhtymät eli diftongit, kuten /ei/
- pitkät ja lyhyet vokaalit

Venäjä / konsonantit

artikulaatiotapa	artikulaatiopaikka										
	bilabiaalinen	labio-dentaalinen	dentaalinen	alveolaarinen	post-alveolaarinen	retro-fleksinen	palataalinen	velaarinen	uvulaarinen	faryngaalinen	glottaalinen
klusiili	p b			t d				k g			
nasaali	m			n							
tremulantti				r							
yksitäräinen tremulantti											
frikatiivi		f v		s z	ʃ ʒ			x			
lateraalinen frikatiivi				ɬ							
approksimantti (puolivokaali)								j			
lateraali											
affrikaatta				ts							

Lisäksi liudentuneina eli pehmeinä (ʹ) kaikki paitsi ts ja ʒ. ʃ on aina pitkä ʃʹ.
ɬ on liudentuneena ɬʹ. tʃ on vain liudentuneena.

Suomi / konsonantit

artikulaatiotapa	artikulaatiopaikka										
	bilabiaalinen	labio-dentaalinen	dentaalinen	alveolaarinen	post-alveolaarinen	retro-fleksinen	palataalinen	velaarinen	uvulaarinen	faryngaalinen	glottaalinen
klusiili	p b			t d				k g			
nasaali	m			n				ŋ			
tremulantti				r							
yksitäräinen tremulantti											
frikatiivi		f		s	ʃ					h	
lateraalinen frikatiivi											
approksimantti (puolivokaali)		ʋ						j			
lateraali				l							
affrikaatta											

Suomen konsonantit, jotka vaativat todennäköisesti harjoittelua:

- /ŋ/ eli äng-äänne
- /h/

Vertailtavina kielinä suomi ja venäjä

Kohdekielenä suomi

Yleisesti:

- puhekielen ja kirjoitetun kielen ero
- pitkät sanat
- yhdyssanat
- sanat taipuvat
- sanapaino sanan ensimmäisellä tavulla

Äännteelliset ominaispiirteet:

- vokaalivaltaisuus
 - vokaalisointu
 - sanan vokaalit mukautuvat toisiinsa eli ovat soinnussa keskenään esim. talossA ei talossÄ
 - 18 diftongia eli kahden vokaalin yhtymää
- kirjoitettuna:**
ai, ei, oi, ui, yi, äi, öi, au, eu, iu, ou, äy, öy, iy, ey, ie, uo, yö
- äännteellisesti:**
/ai/, /ei/, /oi/, /ui/, /yi/, /æi/, /øi/, /au/, /eu/, /iu/, /ou/, /æy/, /øy/, /iy/, /ey/, /ie/, /uo/, /yø/
- äänneiden kesto erottaa merkityksiä esim. tuli-tuuli, kukka-kukka

Mitä yhteistä kieleillä on?

Yleisesti:

- sanajärjestys subjekti, verbi, objekti (SVO) esim. lapset heittävät palloa
- sanat taipuvat
- uusia sanoja muodostetaan yhdistämällä ja johtamalla

Äännteelliset ominaispiirteet:

- kirjain-äännevaastavuus
- yhteisiä vokaaleja /i/, /e/, /u/, /o/

Lähtökielenä venäjä

Yleisesti:

- kyrilliset kirjaimet
- intonaatio voi muuttaa lauseen merkityksen
- sanapaino voi muuttaa sanan merkityksen, voi olla millä tavulla tahansa
- prepositiokieli
- menneen ajan aikamuotoja on vain yksi

Äännteelliset ominaispiirteet:

- konsonanttipainotteinen kieli
- /ŋ/ eli äng-äänne puuttuu vaatii usein harjoitusta
- useimmat konsonantit voivat esiintyä kovina tai pehmeinä eli liudentuneina
- liudentuminen muuttaa sanan merkityksen
- liudentuminen kuulostaa venäjän puhujan suomessa j-mäisyysdeltä esim. Timo → Tjimo, sää → sjää
- kaksoiskonsonantteja esiintyy, mutta eivät ole tärkeitä ääntämyksen tai merkityksen kannalta
- ei pitkiä vokaaleja, vokaalien pituus ei erota merkityksiä
- ei diftongeja eli vokaalien yhtymiä
- suomen diftongeista /ie/ ja /ei/ vaativat eniten harjoitusta

Lähteet:

- Honko, & Mustonen, S. (Toim.). (2018). *Tunne kieli: matka maailman kieliin ja kieltitietoisuuteen*. Finn Lectura.
 Honko, M., Mustonen, S. & Suur-Askola, L.-M. (toim.) 2021. *Tunne kieli -verkkomateriaali*. Jyväskylän yliopiston Soveltavan kielentutkimuksen keskus & Otava. Saatavilla: <https://tunnekieli.jyu.fi>.
 Aho, Huhtaniemi, A., & Nikonen, M. (2016). *Forenitikkaa suomen kielen oppijoille* (1. painos.). Finn Lectura.

2.10 Vietnam

Vietnamia puhuu arviolta 94 miljoonaa ihmistä, joista yli 90 miljoonaa asuu Vietnamissa. Vietnamin puhujia asuu myös muun muassa Yhdysvalloissa, Isossa-Britanniassa, Kanadassa, Taiwanissa, Kambodžassa ja Ranskassa. Vietnam on Vietnamin virallinen kieli ja sillä on kolme päämurretta: pohjoinen murre, keskimurre ja eteläinen murre. Vietnamin yleiskieli pohjautuu pohjoiseen murteeseen. Yleiskieltä käytetään koko Vietnamissa opetus- ja viestintäkielenä. Myös tässä oppaassa tarkastellaan vietnamin yleiskieltä. Vietnam kuuluu austroaasialaiseen kielikuntaan.¹¹

Chào

[ca:wɔ]

Hei!

Cám ơn

[ka:mɔŋ ʔə:ŋɔ]

Kiitos!

2.10.1 Yhteistä vietnamissa ja suomessa

Yleislaatuiset yhtäläisyydet

Vietnamia kirjoitetaan suomen tapaan latinalaisilla aakkosilla. Vietnamin ja suomen sanajärjestys on sama: subjekti, verbi, objekti (SVO). Esimerkiksi lause *lapsi osti jäätelön* on sekä suomen että vietnamin sanajärjestyksen mukainen.

Äänteelliset yhtäläisyydet

Vietnamissa on neljä yhteistä vokaalia suomen kanssa: /i/, /e/, /u/, /o/. Lisäksi vietnamissa on kolme kahden vokaalin yhtymää eli diftongia, joista kaksi on samoja kuin suomessa: /ie/ ja /uo/. Nämä esiintyvät esimerkiksi suomen sanoissa *sieni* ja *tuoli*.

2.10.2 Erilaista vietnamissa ja suomessa

Yleislaatuiset eroavaisuudet

Vietnamissa sanat ovat usein lyhyempiä kuin suomessa. Vietnamin sanat ovat yleensä yksitavuisia, mutta myös tavupareja ja pidempiä tavuketjuja esiintyy. Vietnamin kielessä on myös paljon kiinasta lainattuja sanoja. Vietnamissa sanat eivät taivu, toisin kuin suomessa. Esimerkiksi verbit eivät vietnamissa taivu aika-, tapa- tai persoonamuodoissa. Kysymyslause muodostetaan vietnamissa nousevalla sävelkululla eli intonaatiolla. Suomessa intonaatiota käytetään vähemmän.

¹¹ Kielen kuvauksessa on käytetty lähteenä Hoa, B. V. & Que, V. X. (2018). Teoksessa: M. Honko & S. Mustonen (toim.), *Tunne kieli* (s. 408–431). Finn Lectura.

Äänteelliset eroavaisuudet

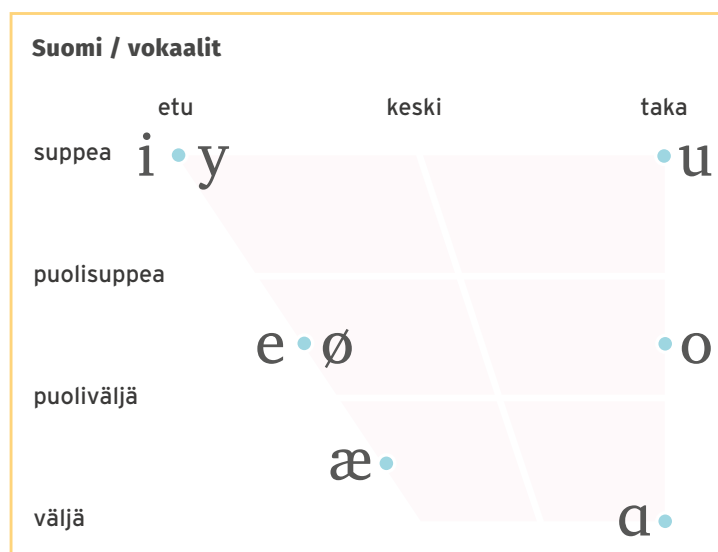
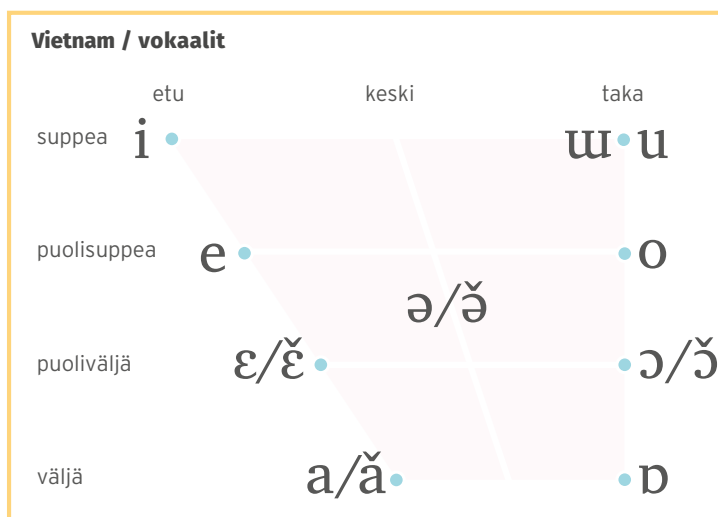
Vietnamissa kukin äänne on oma tavunsa ja usein jopa oma sanansa. Suomessa tavu ja sana muodostuvat useasta äänneestä (esimerkiksi *koi-ra* tai *tal-vi-tak-ki*). Vietnamissa on 16 vokaalia eli kahdeksan vokaalia enemmän kuin suomessa. Lisäksi vietnamissa on diftongi /uə/, jota ei ole suomessa.

Vietnam on sävelkieli. Tämä tarkoittaa, että vietnamissa sanan sävelkulku erottaa sanojen merkityksiä. Vietnamissa on kuusi eri sävelkulkua eli toonia: tasainen, matala laskeva, katkeilevasti nouseva, katkeilevasti laskeva, nopeasti nouseva ja nopeasti laskeva. Vietnamissa sama sana voi siis tarkoittaa eri asioita eri tooneilla. Suomi ei ole sävelkieli, eikä suomessa ole tooneja.

2.10.3 Vietnamin vokaalit ja konsonantit

Suomen vokaalit, jotka vaativat todennäköisesti harjoittelua:

- /y/
- /ø/ eli ö
- /ɑ/ eli a ja /æ/ eli ä voivat sekoittua toisistaan

Vietnam / konsonantit

	artikulaatiopaikka										
	bilabiaalinen	labio-dentaalinen	dentaalinen	alveolaarinen	post-alveolaarinen	retro-fleksinen	palataalinen	velaarinen	uvulaarinen	faryngaalinen	glottaalinen
artikulaatiotapa											
klusilli	b		t d			t	c	k			ʔ
nasaali	m		n				ɲ	ŋ			
tremulantti											
yksitäräinen tremulantti											
frikatiivi		f v	s z			ʃ ʒ		ɣ ʁ			h
lateraalinen frikatiivi											
approksimantti (puolivokaali)											
lateraali			l								
affrikaatta											

Lisäksi t^h.

Suomi / konsonantit

	artikulaatiopaikka										
	bilabiaalinen	labio-dentaalinen	dentaalinen	alveolaarinen	post-alveolaarinen	retro-fleksinen	palataalinen	velaarinen	uvulaarinen	faryngaalinen	glottaalinen
artikulaatiotapa											
klusilli	p b		t d					k g			
nasaali	m		n					ŋ			
tremulantti			r								
yksitäräinen tremulantti											
frikatiivi		f	s	ʃ							h
lateraalinen frikatiivi											
approksimantti (puolivokaali)		v					j				
lateraali			l								
affrikaatta											

Suomen konsonantit, jotka vaativat todennäköisesti harjoittelua:

- /r/
- /g/

Vertailtavina kielinä suomi ja vietnam

Kohdekielenä suomi

Yleisesti:

- puhekielen ja kirjoitetun kielen ero
- pitkät sanat
- yhdyssanat
- sanat taipuvat
- sanapaino sanan ensimmäisellä tavulla

Äännteelliset ominaispiirteet:

- kirjain-äännevaastavuus
- vokaalivaltaisuus
- vokaalisointu
- sanan vokaalit mukautuvat toisiinsa eli ovat soinnussa keskenään esim. talossa ei talossa
- 18 diftongia eli kahden vokaalin yhtymää

kirjoitettuna:

ai, ei, oi, ui, yi, äi, öi, au, eu, iu, ou, äy, öy, iy, ey, ie, ue, yö

äännteellisesti:

/ai/, /ei/, /oi/, /ui/, /yi/, /æi/, /øi/, /au/, /eu/, /iu/, /ou/, /æy/, /øy/, /iy/, /ey/, /ie/, /uo/, /yø/

- äänteiden kesto erottaa merkityksiä esim. tuli-tuuli, kuka-kukka

Lähtökielenä vietnam

Yleisesti:

- paljon yksitavuisia sanoja
- myös tavupareja ja pidempiä tavuketjuja
- sanat eivät taivu tai muutu
- paljon lainasanoja kiinasta
- kysymyslause ilmaistaan nousevalla sävelkululla

Äännteelliset ominaispiirteet:

- jokainen äänne on oma tavunsa ja usein oma sanansa
- 22 konsonanttia
- /r/ puuttuu
- 16 vokaalia
- 3 diftongia eli kahden vokaalin yhtymää: /ie/, /uo/, /ua/
- 6 toonia, joista 5 merkitään kirjoituksessa:
 1. tasainen (ei merkkiä)
 2. matala, laskeva (à)
 3. katkeilevasti nouseva (â)
 4. katkeilevasti laskeva (à)
 5. nopeasti nouseva (á)
 6. nopeasti laskeva (a)

Mitä yhteistä kielillä on?

Yleisesti:

- latinalaisiin aakkosiin perustuva kirjoitusjärjestelmä
- sanajärjestys subjekti, verbi, objekti (SVO) esim. lapset heittävät palloa

Äännteelliset ominaispiirteet:

- 2 samaa diftongia eli kahden vokaalin yhtymää: /ie/ ja /uo/

Lähteet:

Honko, & Mustonen, S. (Toim.). (2018). *Tunne kieli: matka maailman kieliin ja kielitietoisuuteen*. Finn Lectura.

Honko, M., Mustonen, S. & Suur-Askola, L.-M. (toim.) 2021. *Tunne kieli -verkkomateriaali*. Jyväskylän yliopiston Soveltavan kielentutkimuksen keskus & Otava. Saatavilla: <https://tunnekieli.jyu.fi>.

2.11 Viro

Virolla on noin miljoona äidinkielistä puhujaa, joista suurin osa asuu Virossa. Lisäksi viroa toisena tai vieraana kielenä puhuvia on noin 200 000. Viroa ensimmäisenä tai toisena kielenään puhuvia asuu myös esimerkiksi Venäjällä, Suomessa, Ruotsissa ja Pohjois-Amerikassa. Virossa on kaksi päämurretta: pohjois- ja eteläviro. Eteläviron murteet ovat läheisiä yhtäältä pohjoisviron murteille ja toisaalta suomelle. Esimerkiksi eteläviron murteiden sanasto ja kielioppi poikkeavat paikoin pohjoisvirosta, ja jossain määrin ne ovatkin lähempänä suomea kuin pohjoisviroa. Viron yleiskieli pohjautuu pohjoisviroon. Etelä-Virossa kouluissa opetetaan myös eteläviron murteisiin kuuluvia Võrun ja Setun murteita. Viro on suomen läheinen sukukieli, ja molemmat kuuluvat suomalais-ugrilaisiin kieliin.¹²

Tere

[tere]

Hei!

Aitäh

[aitæh]

Kiitos!

2.11.1 Yhteistä virossa ja suomessa

Yleislaatuiset yhtäläisyydet

Viroa kirjoitetaan suomen tapaan latinalaisilla aakkosilla. Virossa on sama perussanajärjestys kuin suomessa: subjekti, verbi, objekti (SVO). Esimerkiksi suomen lause *orava syö käpyä* on sekä suomen että viron perussanajärjestyksen mukainen. Sekä virossa että suomessa sanan pääpaino on yleensä sanan ensimmäisellä tavulla. Virossa on kuitenkin esimerkiksi venäjistä tulleita vierassanoja, joissa sanapaino voi olla muualla. Virossa sanat taipuvat pitkälti samoin kuin suomessa. Sanoja myös muodostetaan suomen tapaan yhdistämällä (*seinä + kello = seinäkello*) ja johtamalla (*piirtää > piirtäjä*).

Äänteelliset yhtäläisyydet

Viroa äännetään pitkälti niin kuin sitä kirjoitetaan. Virossa on siis suomen tapaan hyvä kirjain-äännevastaavuus, eli yksi kirjain vastaa tyypillisesti aina tiettyä äännettä. Virossa ja suomessa on kahdeksan samaa vokaalia, eli kaikki suomen vokaalit löytyvät myös viron kielestä. Niiden lisäksi virossa esiintyy vokaali /ɤ/ eli õ, jota ei ole suomessa. Vokaali /y/ merkitään virossa kirjaimella ü.

Virossa vokaalin ja konsonantin kesto erottaa sanamerkityksiä suomen tapaan. Virossa äännteillä on kuitenkin kolme pituutta (lyhyt, puolipitkä ja pitkä), kun taas suomessa pituuksia on vain kaksi (lyhyt ja pitkä). Viron lyhyt ja pitkä vastaavat suunnilleen suomen lyhyttä ja pitkää vokaalia tai konsonanttia. Vironkielinen puhuja erottaakin todennäköisesti helposti toisistaan esimerkiksi suomen sanat *tuli*, *tuuli* ja *tulli*. Sen sijaan viron puolipitkälle äännteelle ei ole suomessa vastinetta.

¹² Kielen kuvauksessa on käytetty lähteenä Sirola-Belliard, M. & Maisla, D. (2018). Teoksessa: M. Honko & S. Mustonen (toim.), *Tunne kieli* (s. 432–450). Finn Lectura.

2.11.2 Erialaista virossa ja suomessa

Yleislaatuiset eroavaisuudet

Virossa puhe- ja kirjakieli ovat lähempänä toisiaan kuin suomessa. Virossa sanat ovat usein lyhyempiä kuin suomessa (esimerkiksi üks ’yksi’, *soomlane* ’suomalainen’ ja *lapsel* ’lapsella’). Virossa sananloppuinen *n* on kadonnut perusmuotoisista ja omistusmuotoisista sanoista (esimerkiksi *naine* ’nainen’ ja *sinise* ’sinisen’). Sananloppuinen *n* on kuitenkin säilynyt verbien minä-muodossa (esimerkiksi *ma tulen* ’minä (mä) tulen’).

Viron ja suomen sanastoissa on sanoja, jotka muistuttavat toisiaan, mutta niiden merkitys on eri kielissä eri. Tällaisia sanoja kutsutaan usein petollisiksi ystäviksi, sillä niiden merkityksissä on suuri sekaantumisen vaara.¹³ Viron kielessä näitä petollisia ystäviä ovat esimerkiksi *piim:piima* ’maito’, *pulmad* ’hääät’, *raamat:raamatu* ’kirja’ (suomen Raamattu on viroksi *Piibel*), *koristan* ’siivoan’ ja *suren* ’kuolen’.

Äänteelliset eroavaisuudet

Vaikka virossa on suomea muistuttava kirjain-äännevastaavuus, se ei noudata täysin samoja periaatteita kuin suomessa. Kirjaimet b, d ja g äännetään virossa soinnittomina konsonanteina /p/, /t/ ja /k/. Esimerkiksi viron sana *signa* äännetään [sika]. Lisäksi kirjaimilla p, t ja k merkityt konsonantit ääntyvät virossa noin puolitoistakertaisina suomen lyhyisiin konsonantteihin /p/, /t/ ja /k/ verrattuna. Tämä voi tehdä vironkieliselle puhujalle vaikeaksi niiden suomenkielisten sanojen ääntämisen, joissa on lyhyt /p/, /t/ tai /k/ äänne. Esimerkiksi viron *hüpata* ’hypätä’ ääntyy [hyp’at’a] eli konsonantit p ja t ääntyvät puolipitkinä.

Viron konsonanteista puuttuvat soinnilliset äänneet /b/, /d/ ja /g/ sekä suomen /ŋ/ eli äng-äänne. Tämän takia vironkielinen puhuja ääntää usein äng-äänneen /ŋ/ sijaan konsonantit /nk/. Esimerkiksi viron kenkää tarkoittava sana *king* ääntyy [kink]. Virossa /h/ ääntyy usein suomea vaimeampana tai jää jopa kokonaan pois. Esimerkiksi viron sana *hobune* ’hevonen’ voi ääntyä jopa [opune].

Viron konsonantti /l/ on suomen kieleen verrattuna selvästi pehmeämpi ja etisempi. Myös viron kielen /s/-äänne on suomalaista vastinettaan pehmeämpi, siis kapeampi ja etisempi. Lisäksi konsonantit /t/, /d/, /n/, /l/ ja /s/ liudentuvat eli ääntyvät pehmeämpinä, ikään kuin niitä seuraisi pieni j-äänne, kun niitä seuraa sanassa vokaali /i/. Tämä tapahtuu myös niissä sanan muodoissa, joista /i/ on pudonnut pois. Esimerkiksi viron ’kissaa’ tarkoittava sana *kass* ääntyy [kas:] ja muoto ’kissan’ eli *kassi* ääntyy [kas:i].

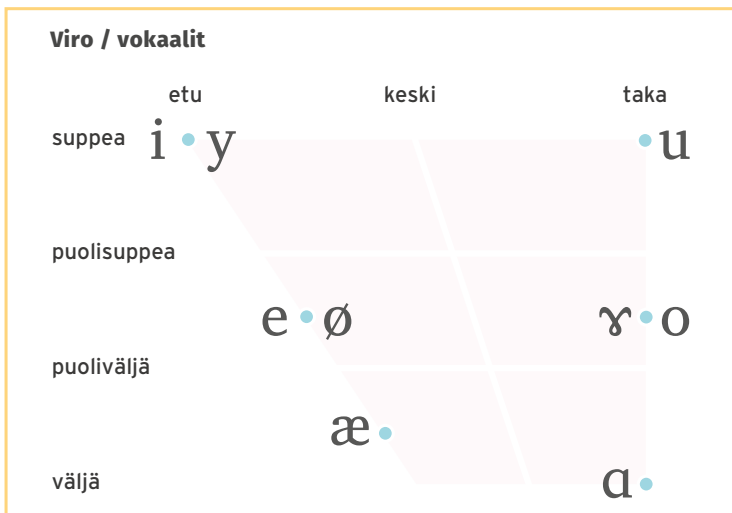
Virossa on vokaali /y/ eli kirjoituksessa kirjain õ, jota ei ole suomessa. Vokaali /y/ äännetään niin, että kieli on takana samalla tavalla kuin vokaalissa /u/, mutta huulet pidetään laveina, kuten vokaalissa /i/. Virossa puuttuvat seuraavat suomen kahden vokaalin yhtymät eli diftongit: yö-/yø/, uo-/uo/, ie-/ie/, eu-/eu/, öy-/øy/, äy-/æy/. Esimerkiksi suomen sanat *työmies*, *suo* ja *vieras* ovat viroksi *töömees*, *soo* ja *võõras*. Suomen diftongeista erityisesti /yø/ eli yö vaatii vironkieliseltä puhujalta harjoitusta. Virossa myös korkeat i-loppuiset diftongit

13 Lisää tietoa viron kielen petollisista ystäväistä löytyy esimerkiksi osoitteesta www.kotus.fi/nyt/kotus-blogi/ilona_paajanen/huvittavan_petolliset_ystavat.23347.blog

ovat niin sanotusti madaltuneet. Esimerkiksi suomen 'koira' on viroksi *koer*, 'päivä' on *päev* ja 'laina' on *laen*.

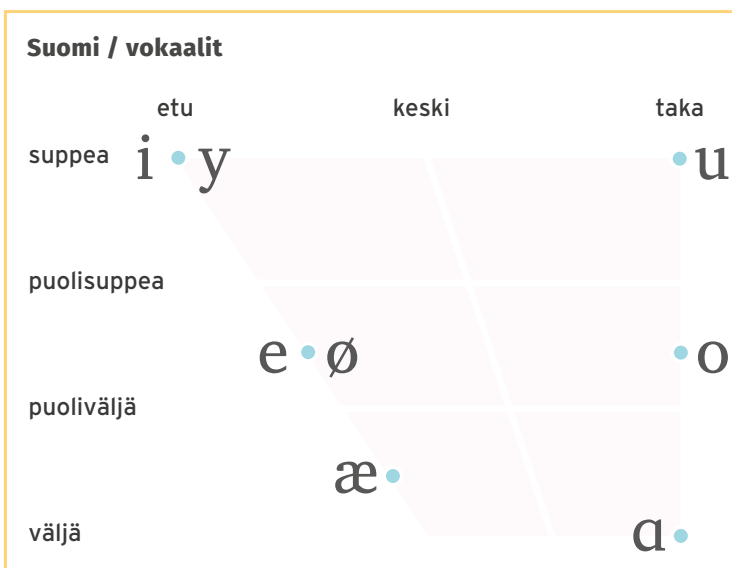
Virossa ei ole vokaalisointua, toisin kuin suomessa. Tämä tarkoittaa sitä, että virossa etuvokaalit (/y/ eli ü, /æ/ eli ä, /ø/ eli ö) voivat esiintyä vain sanan ensimmäisessä tavussa. Esimerkiksi suomen 'kylä' on viroksi *küla*. Tämän takia vironkielisen puhujan on usein vaikea muistaa suomen kielessä sananloppuiset etuvokaalit. Viron puhuja saattaa esimerkiksi sanoa *hyvalla* eikä *hyvällä*.

2.11.3 Viron vokaalit ja konsonantit

Suomen vokaalit, jotka vaativat todennäköisesti harjoittelua:

- sanan lopussa olevat /y/, /æ/ eli ä ja /ø/ eli ö
- kahden vokaalin yhtymät eli diftongit: yö-/yø/, uo-/uo/, ie-/ie/, eu-/eu/, öy-/øy/, äy-/æy/

Viro / konsonantit

		artikulaatiopaikka										
		bilabiaalinen	labio-dentaalinen	dentaalinen	alveolaarinen	post-alveolaarinen	retro-fleksinen	palataalinen	velaarinen	uvulaarinen	faryngaalinen	glottaalinen
artikulaatiotapa	klusiili	p			t					k		
	nasaali	m			n							
	tremulanti				r							
	yksitäräinen tremulanti											
	frikatiivi		f v		s	ʃ					h	
	lateraalinen frikatiivi											
	approksimantti (puolivokaali)								j			
	lateraali				l							
	affrikaatta											

Lisäksi tʃ, nʃ, sʃ ja lʃ.

Suomi / konsonantit

		artikulaatiopaikka									
		bilabiaalinen	labio-dentaalinen	dentaalinen	alveolaarinen	post-alveolaarinen	retro-fleksinen	palataalinen	velaarinen	uvulaarinen	faryngaalinen
artikulaatiotapa	klusiili	p b			t d				k g		
	nasaali	m			n				ŋ		
	tremulanti				r						
	yksitäräinen tremulanti										
	frikatiivi		f		s	ʃ					h
	lateraalinen frikatiivi										
	approksimantti (puolivokaali)		v						j		
	lateraali				l						
	affrikaatta										

Suomen konsonantit, jotka vaativat todennäköisesti harjoittelua:

- /ŋ/ eli äng-äänne
- soinnilliset klusiilit, erityisesti /b/ ja /d/
- soinnittomien klusiilien pituudet, erityisesti tekstissä kirjaimilla k, p ja t merkittyjen konsonanttien pituudet

Vertailtavina kielinä suomi ja viro

Kohdekielenä suomi

Yleisesti:

- puhekielen ja kirjoitetun kielen ero
- pitkät sanat

Äännteelliset ominaispiirteet:

- vokaalivaltaisuus
 - vokaalisointu
 - sanan vokaalit mukautuvat toisiinsa eli ovat soinnussa keskenään esim. kädessä ei kädessä
 - 18 diftongia eli kahden vokaalin yhtymää
- kirjoitettuna:**
ai, ei, oi, ui, yi, äi, öi, au, eu, iu, ou, äy, öy, iy, ey, ie, uo, yö
- äännteellisesti:**
/ai/, /ei/, /oi/, /ui/, /yi/, /æi/, /øi/, /au/, /eu/, /iu/, /ou/, /æy/, /øy/, /iy/, /ey/, /ie/, /uo/, /yø/

Mitä yhteistä kieleillä on?

Yleisesti:

- latinalaiset aakkoset
- perussanajärjestys subjekti, verbi, objekti (SVO) esim. lapset heittävät palloa
- yhdyssanat
- sanojen taivutus
- sanapaino sanan ensimmäisellä tavulla

Äännteelliset ominaispiirteet:

- sama kirjain-äännevästäävyys
- 8 samaa vokaalia
- äänneiden kesto erottaa merkityksiä esim. tuli-tuuli, kuka-kukka
- vokaalit ja konsonantit voivat olla lyhyitä ja pitkiä, virossa lisäksi myös puolipitkiä

Lähtökielenä viro

Yleisesti:

- puhuttu ja kirjoitettu kieli lähempänä toisiaan
- lyhyemmät sanat esim. üks, soomlane, lapsel
- sananloppuinen n kadonnut esim. naine, sinine, süda
- verbeissä minä-muodon n on säilynyt esim. ma tulen

Äännteelliset ominaispiirteet:

- ei vokaalisointua
- virossa on vokaali õ eli /ɤ/ joka puuttuu suomesta
- diftongeista eli kahden vokaalin yhtymistä puuttuu suomen /yø/, /uo/, /ie/, /ie/, /eu/, /øy/, /æy/ esim. töömees 'työmies', soo 'suo', võõras 'vieras'
- puuttuu /ŋ/ eli äng-äänne
- puuttuu soimilliset konsonantit /b/, /d/ ja /g/
- kirjaimilla b, d ja g merkitään äänתי /p/, /t/ ja /k/ esim. siga /sika/
- konsonantit /t/, /d/, /l/, /n/ ja /s/ liudentuvat eli pehmenevät ennen vokaalia /i/
- liudentuminen voi muuttaa sanan merkityksen
- liudentuminen kuulostaa konsonantin j-mäisyydeltä

Lähteet:

Honko, & Mustonen, S. (Toim.). (2018). *Tunne kieli: matka maailman kieliin ja kielitietoisuuteen*. Finn Lectura.
Honko, M., Mustonen, S. & Suur-Askola, L.-M. (toim.) 2021. *Tunne kieli -verkkomateriaali*. Jyväskylän yliopiston Soveltavan kielentutkimuksen keskus & Orava. Saatavilla: <https://tunnekieli.jyu.fi>.
Asu, E. L., & Teras, P. (2009). Estonian. *Journal of the International Phonetic Association*, 39(3), 367-372.

2.12 Ukraina

Maailmassa on noin 34 miljoonaa ukrainanpuhujaa. Ukrainan kielessä on kolme päämurrealuetta: kaakkoinen, lounainen ja pohjoinen. Ukraina on itäslaavilainen kieli ja se kuuluu muiden slaavilaisten kielten kanssa indoeurooppalaisen kielikuntaan.¹⁴ Lähisukukieliä ovat venäjä ja valkovenäjä. Yhtäläisyyksiä on myös länsislaavilaisten kielten, erityisesti puolan kanssa.

2.12.1 Yhteistä ukrainassa ja suomessa

Yleislaatuiset yhtäläisyydet

Ukrainan kielen perussanajärjestys on sama kuin suomessa: subjekti, verbi, objekti (SVO). Esimerkiksi lause *äiti ostaa kakun* on sekä ukrainan että suomen sanajärjestyksen mukainen. Sanajärjestys voi kuitenkin vaihdella lähes vapaasti sekä ukrainassa että suomessa. Sekä suomessa että ukrainassa sanat taipuvat.

Äänteelliset yhtäläisyydet

Ukrainassa yksi kirjain vastaa pääsääntöisesti yhtä äännettä, kuten suomessakin. Suomessa ja ukrainassa on kaksi samaa vokaalia: /i/ ja /u/, myös /o/ ja /e/ ovat kummassakin kielessä lähes saman sävyiset. Lisäksi suurin osa suomen kielen konsonanteista löytyy ukrainan kielestä.

2.2. Erialaista ukrainassa ja suomessa

Yleislaatuiset eroavaisuudet

Ukrainaa kirjoitetaan suomesta poiketen kyrillisin kirjaimin. Ukrainan kielessä on suomen kiinteästä painosta poiketen vapaa ja liikkuva sanapaino. Sanapaino voi myös muuttaa sanan merkityksen. Esimerkiksi ukrainan sana *'kury* (paino ensimmäisellä tavulla) on suomeksi *kanat* ja sana *ku'ry* (paino toisella tavulla) on käskymuoto *polta, tupakoi*. Paino voi ukrainassa liikkua sanaa taivutettaessa. Esimerkiksi monikon nominatiivi *'sestry* (paino ensimmäisellä tavulla) on suomeksi *sisaret*, ja yksikön genetiivi *se'stry* (paino toisella tavulla) on suomeksi *sisaren*.

Ukrainan kielessä vain nouseva intonaatio saattaa erottaa kysymyksen väitelauseesta, kun kysymyslauseessa ei ole kysymyssanaa. Esimerkiksi lause *Olena vdoma* on suomeksi *Olena on kotona*, kun taas *Olena vdoma?* on suomeksi *Onko Olena kotona?* Tällaisissa kysymyk-

¹⁴ Kielen kuvauksessa on käytetty lähteinä Pompino-Marschall, B., Steriopolo, E., & Žygis, M. (2017). Ukrainian. *Journal of the International Phonetic Association*, 47(3), 349-357. doi:10.1017/S0025100316000372 ja Lewis, M. Paul, Gary F. Simons & Charles D. Fennig (eds.). 2016. *Ethnologue: Languages of the world*, 19th edn. Dallas, TX: SIL International. <http://www.ethnologue.com>

sissä voidaan käyttää myös kysyvää partikkelia *tšy -ko, -kö: tšy Olena vdoma?* Intonaatio ei ole silloin ratkaiseva.

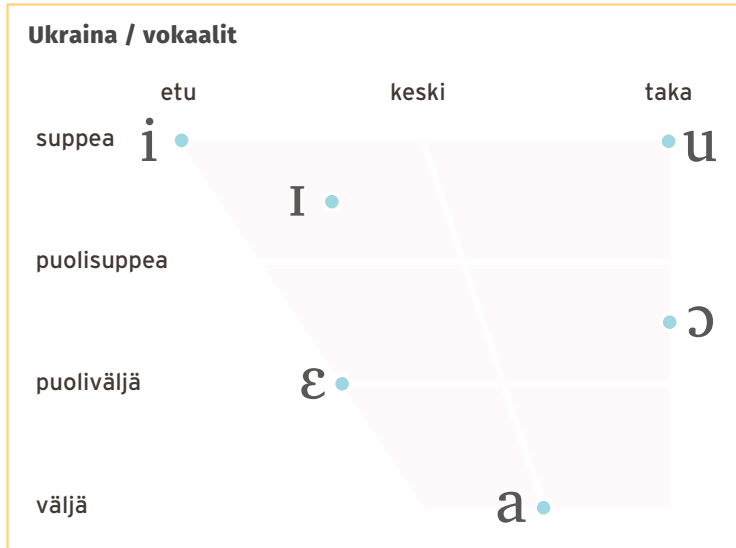
Äänteelliset eroavaisuudet

Ukrainan kielestä puuttuvat suomen vokaalit /y/, /ø/ eli ö ja /æ/ eli ä. Lisäksi ukrainasta puuttuu suomen konsonantti /ŋ/ eli äng-äänne. Nämä suomen kielen äänteet vaativat ukrainan puhujalta todennäköisesti harjoitusta.

Ukraina on konsonanttivaltainen kieli ja monia ukrainan konsonantteja ei löydy suomen kielestä. Esimerkiksi sibilantteja ja affrikaattoja on ukrainan kielessä paljon, kun taas suomessa on vain yksi kotoperäinen sibilantti /s/. Ukrainassa konsonantit voivat venäjän tapaan liudentua eli ne kuulostavat j-mäisiltä. Esimerkiksi suomenkielinen nimi *Timo* voi kuulostaa ukrainankielisen puhujan suussa *Tⁱimo*.

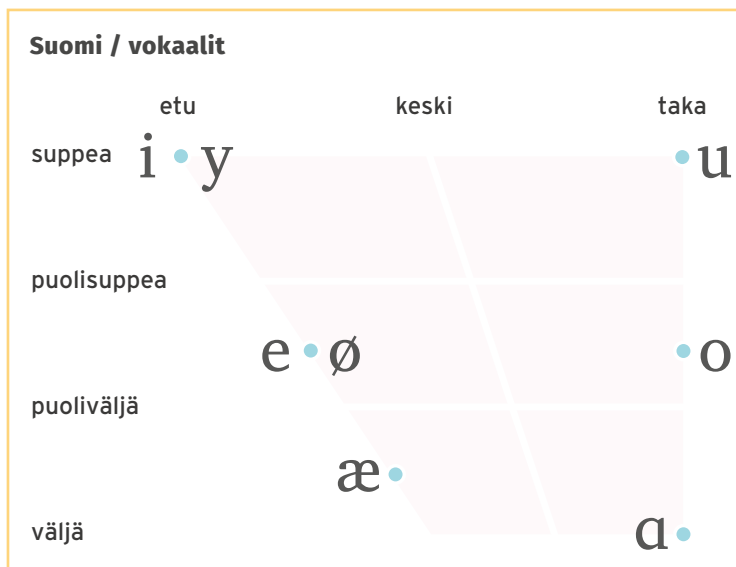
Äänneillä ei ole ukrainassa samanlaista kestoeroa kuin suomen kielessä. Tämä tarkoittaa sitä, että ukrainassa konsonantin tai vokaalin kesto ei erota sanojen merkityksiä kuten suomessa. Esimerkiksi suomen sanat *tili, tiili, tilli* tai *uni, uuni* voivat kuulostaa ukrainan puhujasta samalta ja niiden erottaminen toisistaan vaatii todennäköisesti harjoittelua. Ukrainan kielessä kuitenkin esiintyy pitkiä konsonantteja, vaikka kestoerot eivät erotakaan sanojen merkityksiä kuten suomessa. Myös painolliset vokaalit ovat hieman pidempiä kuin painottomat. Painottomat vokaalit ääntyvät lyhydestään huolimatta ukrainassa selkeästi, esimerkiksi sanassa *molo'ko* eli suomeksi *maito*, on kaksi lyhyttä painotonta vokaalia ja yksi hieman pidempi painollinen vokaali.

2.3. Ukrainan vokaalit ja konsonantit

Suomen vokaalit, jotka vaativat todennäköisesti harjoittelua:

- /y/
- /ø/ eli ö
- /æ/ ja /ɑ/ eli ä ja a erottaminen
- vokaalien kestoerot

Ukraina / konsonantit

		artikulaatiopaikka										
		bilabiaalinen	labio-dentaalinen	dentaalinen	alveolaarinen	post-alveolaarinen	retro-fleksinen	palataalinen	velaarinen	uvulaarinen	faryngaalinen	glottaalinen
artikulaatiotapa	klusiiili	p b			t d				k g			
	nasaali	m			n							
	tremulantti				r							
	yksitäräinen tremulantti											
	frikatiivi		f		s z	ʃ ʒ			x			ɦ
	lateraalinen frikatiivi											
	approksimantti (puolivokaali)		v					j				
	lateraali				l							
	affrikaatta				ts dz	tʃ dʒ						

Lisäksi liudentuneina eli pehmeinä ('): t, d, n, s, z, r, l, ts, dz.

Myös muut konsonantit voivat esiintyä tietyissä konteksteissa puoliliudentuneina.

Suomi / konsonantit

		artikulaatiopaikka										
		bilabiaalinen	labio-dentaalinen	dentaalinen	alveolaarinen	post-alveolaarinen	retro-fleksinen	palataalinen	velaarinen	uvulaarinen	faryngaalinen	glottaalinen
artikulaatiotapa	klusiiili	p b			t d				k g			
	nasaali	m			n				ŋ			
	tremulantti				r							
	yksitäräinen tremulantti											
	frikatiivi		f		s	ʃ						h
	lateraalinen frikatiivi											
	approksimantti (puolivokaali)		v					j				
	lateraali				l							
	affrikaatta											

Suomen konsonantit, jotka vaativat todennäköisesti harjoittelua:

- /ŋ/ eli äng-äänne
- konsonanttien kestoerot

Vertailtavina kielinä suomi ja ukraina

Lähtökielenä ukraina

Yleisesti

- puhekielen ja kirjoitetun kielen ero
- pitkät sanat
- yhdyssanat
- sanapaino sanan ensimmäisellä tavulla

Äännteelliset ominaispiirteet

- vokaalivaltaisuus
- vokaalisointu
- sanan vokaalit mukautuvat toisiinsa eli ovat soinnussa keskenään esim. talossA ei talossÄ
- 18 diftongia eli kahden vokaalin yhtymää kirjoitettuna: ai, ei, oi, ui, yi, äi, öi, au, eu, iu, ou, äy, öy, iy, ey, ie, uo, yö
- äännteellisesti: /ui/, /ei/, /oi/, /ui/, /yi/, /æi/, /øi/, /au/, /eu/, /iu/, /ou/, /æy/, /øy/, /iy/, /ey/, /ie/, /uo/, /yø/
- äännteiden kesto erottaa merkityksiä esim. tuli-tuuli, buka-kukka

Mitä yhteistä kieleillä on?

Yleisesti

- sanajärjestys subjekti, verbi, objekti (SVO) esim. lapset heittävät palloa
- sanat taipuvat

Äännteelliset ominaispiirteet:

- kirjain-äännevuorot
- vokaalit /i/ ja /u/
- suurin osa suomen konsonanteista löytyy myös ukrainasta

Yleisesti:

- kyrilliset kirjaimet
- vapaa ja liikkuva sanapaino
- sanapaino voi muuttaa sanan merkityksen
- kysymys voidaan muodostaa nousevalla intonaatiolla

Äännteelliset ominaispiirteet:

- konsonanttivaltainen kieli
- paljon konsonantteja, joita ei ole suomessa
- puuttuu /y/, /ø/ eli ö ja /æ/ eli ä
- puuttuu /ŋ/ eli äng-ääme
- äännteiden kesto ei erota sanojen merkityksiä
- pitkiä konsonantteja kuitenkin esiintyy

Lähteet:

Pompino-Marschall, B., Steriopolo, E., & Żygis, M. (2017). Ukrainian. *Journal of the International Phonetic Association*, 47(3), 349-357.
 Lewis, M. P., Simons, G. F. & Fennig, C. D. (toim.) (2016). *Ethnologue: Languages of the world* (19. painos.). Dallas, TX: SIL International. Saatavilla: <http://www.ethnologue.com>

3 LÄHTEET

- Aho, E., Huhtaniemi, A., & Nikonen, M. (2016). *Fonetiikkaa suomen kielen oppijoille* (1. painos.). Finn Lectura.
- Asu, E. L., & Teras, P. (2009). Estonian. *Journal of the International Phonetic Association*, 39(3), 367–372.
- Byron, J. (2011). *Selection among Alternates in Language Standardization: The Case of Albanian*. Berlin, New York: De Gruyter Mouton.
- Honko, M. & Mustonen, S. (Toim.) (2018). *Tunne kieli: matka maailman kieliin ja kielitietoisuuteen* (1. painos.). Finn Lectura.
- Honko, M., Mustonen, S. & Suur-Askola, L.-M. (toim.) (2021). *Tunne kieli -verkko-materiaali*. Jyväskylän yliopiston Soveltavan kielentutkimuksen keskus & Otava. Saatavilla: <https://tunnekieli.jyu.fi>.
- Kotimaisten kielten keskus. (2021). *Kielitieto: suomi*. Saatavilla: <https://www.kotus.fi/kielitieto/kielit/suomi>
- Lemmetty, S. (1999). *Review of Speech Synthesis Technology*. Pro gradu. Helsinki University of Technology. Saatavilla: http://research.spa.aalto.fi/publications/theses/lemmetty_mst/chap3.html
- Lewis, M. P., Simons, G. F. & Fennig, C. D. (toim.) (2016). *Ethnologue: Languages of the world* (19. painos.). Dallas, TX: SIL International. Saatavilla: <http://www.ethnologue.com>
- Malmberg, I. (1999, huhtikuun 4.). Shqip on vaikeaa. *Helsingin Sanomat*. Saatavilla: <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000003795208.html>
- Opetushallitus. (2022). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Määräykset ja ohjeet 2022:2a. Opetushallitus. Saatavilla: <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/varhaiskasvatussuunnitelman-perusteet-2022>
- Pompino-Marschall, B., Steriopolo, E., & Žygis, M. (2017). Ukrainian. *Journal of the International Phonetic Association*, 47(3), 349–357.
- Ranne, K. (2015). *Kielijärjestelmien samankaltaisuus suomen ja turkin morfologiassa*. Bakkalaureustutkielma. Tallinnan yliopisto – Viron kielen ja kulttuurin instituutti.
- Reime, H. (2007). *Viikon kieli: albania*. Saatavilla: <http://www.lausti.com/articles/languages/albania.html>
- Shijaku. (1999). *Suomi – albania – suomi taskusanakirja*. WSOY.
- Uusi kielemme. (2021). Saatavilla: <https://uusikielemme.fi/>
- Verdha. (1991). *Shqip-finlandisht-shqip : fjalor frazeologjik i indeksuar = Albania-suomi-albania: lausesanakirja hakemistoineen*. Yliopistopaino.

Tekijät

Toimituskunta

Juli-Anna Aerila
 Marjaana Gyekye
 Katja Haapanen
 Niina Kekki
 Kimmo U. Peltola
 Maija S. Peltola
 Inkeri Ruokonen
 Nina Thurin
 Maria Tyrer

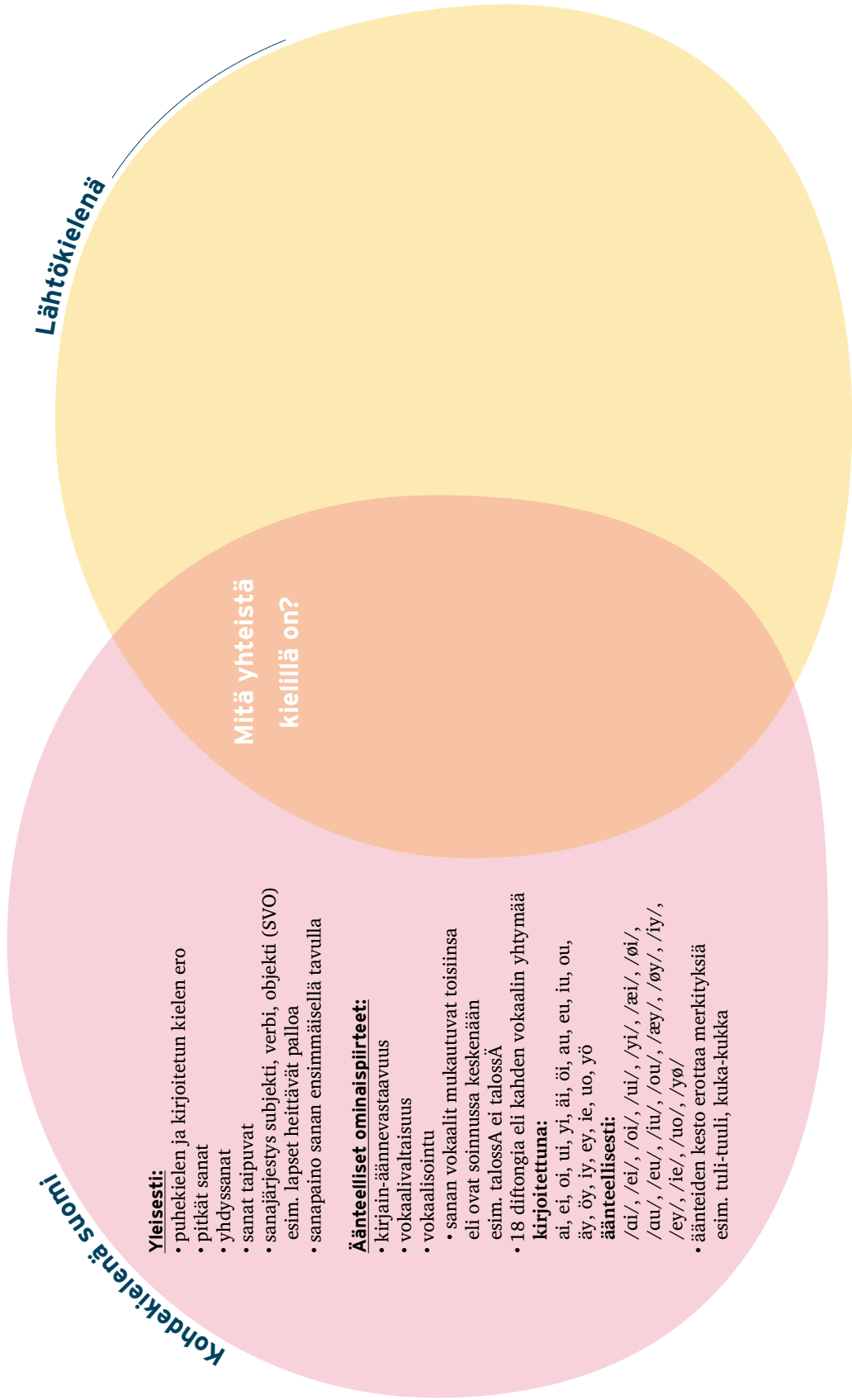
Työryhmä

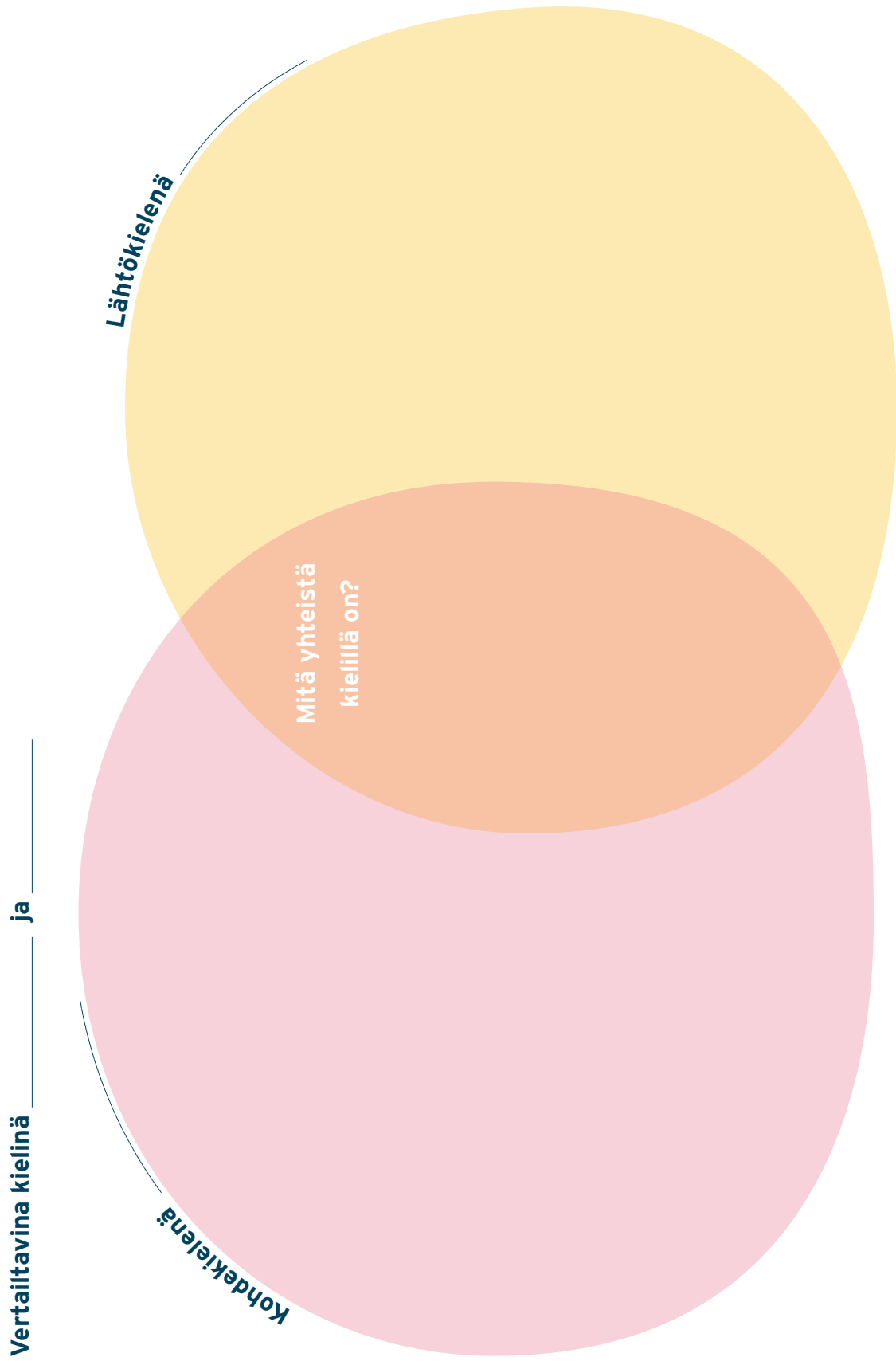
Johanna af Björksten
 Irene Altundas
 Tiia Elomaa
 Marjaana Gyekye
 Riitta Hakkarainen
 Terhi Hyvärinen
 Virpi Hämäläinen
 Irmeli Järvinen
 Jaana Kastikainen
 Auli Kauhanen-Salomäki
 Taija Korhonen
 Minna Lehtivuori-Ahonen
 Kirsi-Marja Lehtovirta
 Niina Nevalainen-Pohjala
 Teija Pylkkänen
 Tuija Ruonala
 Veera Suikkari
 Jenni Suokas
 Nina Thurin
 Riikka Tidenberg
 Tuija Vähätietto

Kieliasiantuntijat

Liban Ali Hersi (somalil)
 Maija Belliard (viro)
 Le Thi My Dung (vietnam)
 Bujar Berisha (albania)
 Sixin Gao (mandariinikiina)
 Noor Hadi (arabia)
 Hanna Holttinen (mandariinikiina)
 Samran Khezri (kurdi, sorani)
 Hatice Kütük (turkki)
 Larisa Leisiö (venäjä)
 Bongkot Yimmongkhon (thai)
 Päivi Saurio (ukraina)

Vertailtavina kielinä suomi ja mikä vain muu kieli

Tiesitkö, että ihminen kuulee puheen aina oman äidinkielenään äänneiden kautta? Entä mitkä ovat suomen kielen hankalimmat äänneet? Miten puheääni syntyy? Mitä on puhuttu kieli ja mikä on äänneiden rooli puheen oppimisessa?

Tämä opas tarjoaa vastaukset kysymyksiin ja opastaa vertailemaan kieliä ja niiden äänneitä fonetiikan näkökulmasta. Kieliä vertailemalla voit ennakoida, mihin suomen kielen äänneellisiin piirteisiin kannattaa tietyn kielisten lasten kanssa kiinnittää huomiota. Oppaan parina on suomen kielen äänneiden oppimista tukeva harjoituspaketti, jonka voit tulostaa samalta verkkosivulta. Harjoitukset on kehitetty varhaiskasvatuksen arkeen sopiviksi.

KieliVertailu-työvälineen opas on kehitetty varhaiskasvatuksen henkilöstön tueksi monikielisissä lapsiryhmissä toimimiseen. Kehitystyö on tehty vuosien 2019–2022 aikana kolmessa Turun yliopiston opettajankoulutuslaitoksen hankkeessa: *MOPEVA - Moninainen opetus ja varhaiskasvatus*, *VakMo – Monikielisten lasten kielitaidon sekä kieli- ja kulttuuri-identiteettien tukeminen varhaiskasvatuksessa* ja *KiVe - Kielten vertailu kielitietoisien pedagogiikan tukena varhaiskasvatuksessa*. Kaikki hankkeet ovat olleet Opetushallituksen rahoittamia.

Materiaalit ovat Turun yliopiston opettajankoulutuslaitoksen Kieli- ja kulttuuritietoisuuden opetuksen *Kielellisesti ja kulttuurisesti moninaisen varhaiskasvatuksen syventävä koulutus* ja *Fonetiikan perusteet monikielisten lasten kanssa työskenteleville* -täydennyskoulutuksiin vuosina 2020–2021 osallistuneiden opiskelijoiden työn tuloksia. Oppaan laatimiseen on osallistunut useita varhaiskasvatuksen ammattilaisia sekä eri alojen ja kielten asiantuntijoita eri puolilta Suomea.

**TURUN
YLIOPISTO**

